

**DOFs forslag
til
revideret landdistriktsprogram**

*Forslag til fremme af 12
flagskibsarter, der kan hæve
naturindhold & biodiversitet
i det åbne land*

DOF

December 2014

“While protected areas are vital to conserving rare and endangered species, we suggest an increasing proportion of conservation funding and effort be afforded to wider scale environmental improvement programs, such as effective agri-environment and urban green space schemes.”

Inger et al. 2014

“In all countries, agri-environment schemes had marginal to moderately positive effects on biodiversity. However, uncommon species benefited in only two of five countries and species listed in Red Data Books rarely benefited from agri-environment schemes. Scheme objectives may need to differentiate between biodiversity of common species that can be enhanced with relatively simple modifications in farming practices and diversity or abundance of endangered species which require more elaborate conservation measures.”

Klein et al. 2006

“EU agricultural reform fails on biodiversity – Extra steps by Member States are needed to protect farmed and grassland ecosystems.”

Pe'er et al. 2014

“Here, we show that new, evidence-based approaches to habitat creation on intensively managed farmland in England can achieve large increases in plant, bee and bird species. In particular, we found that habitat enhancement methods designed to provide the requirements of sensitive target biota consistently increased the richness and abundance of both rare and common species, with 10-fold to greater than 100-fold more rare species per sample area than generalized conventional conservation measures.....

Our results provide the first unequivocal support for a national wildlife-friendly farming policy and suggest that this approach should be implemented much more extensively to address global biodiversity loss. However, to be effective, these conservation measures must be evidence-based, and developed using sound knowledge of the ecological requirements of key species.”

Pywell et al. 2012

“Our results also suggest that the extensive implementation of SPAs may have had a positive impact on bird population trends in farmlands at a regional level, where c. 150 000 ha (15–20% of total arable landscape) have been designated [for Little Bustard, v.a.] since 2004. However, the SPA network (within Natura 2000) currently covers a mere 3.7% of French arable landscape, and it is therefore no surprise that specialist birds in farmland are still declining nationally.”

Brodier et al- 2014

Forord

Dette bidrag til revisionen af det danske landdistriktsprogram tilstræber at reflektere den nyeste, internationale videnskabelige litteratur på området, herunder ønsket om at tilvejebringe nationale programmer, der både tilgodeser sjældne og sårbare fuglearter og de mere udbredte agerlandsarter, som alle er ude i frie bestandsfald. Det er udarbejdet hen over efteråret 2014 med Henrik Wejdling, HB, som pennefører og med bistand fra såvel DOFs Naturpolitiske som Videnskabelige Udvalg samt DOFs Landbrugsgruppe, DOFs Naturfaglige Afdeling og Fugleværnsfonden.

Indhold:*Forord (2)*

- 0. *Sammenfatning (4)*
- 1. Baggrund (5)
- 2. DOFs forslag (7)
- 3. Referencer (10)

Bilag:

- I Idékatalog til fremme af 12 flagskibsarter (14)
 - I.1. Hedehøg (17)
 - I.2. Agerhøne (21)
 - I.3. Engsnarre (24)
 - I.4. Vibe (26)
 - I.5. Stor Kobbersneppe (29)
 - I.6. Engryle (32)
 - I.7. Brushane (35)
 - I.8. Dobbeltbekkasin (38)
 - I.9. Kirkeugle (40)
 - I.10. Sanglærke (43)
 - I.11. Rødrygget Tornskade (47)
 - I.12. Bomlærke (49)
- II Fem udpegningsarters fordeling på SPA'er (52)
- III DOFs hørings svar af 13.02.14 på udkastet til Landdistriktsprogram 2014-2020 (53)
- IV DOFs hørings svar af 06.06.14 på udkast til enkeltbetalingsbekendtgørelse (grønning) (60)
- V Udpluk af Statsrevisorernes bemærkning af 17.09.14 til Rigsrevisionens Beretning om revisionen af EU-midler i Danmark i 2013 (og NaturErhvervstyrelsens ændrede praksis fra 2015) (66)
- VI DOFs hørings svar af 19.12.14 på udkast til bekendtgørelse om støtte til pleje af græs- og naturarealer (69)

0. Sammenfatning:

Mange af de fuglearter, der yngler i Danmark, er knyttet til landbrugslandet. Det er karakteristisk, at disse arter er i tilbagegang, og nøglen til deres gunstige bevaringsstatus ligger i driftsformerne, som igen i vid udstrækning styres af de tilskudsordninger, der til enhver tid gælder for jordbruget.

Tilskudsordningerne har gennem de sidste mange år ført til stadig intensivering af driften og monotonisering af de dyrkede arealer, som slås sammen i stadig større enheder – efterladende stadig mindre frirum og fourageringsmuligheder for agerlandets fugle. For de vedvarende græsarealers vedkommende (enge og overdrev) har tilskudsordningerne ført til *enten* intensivering med hyppige slæt/høj græsningsintensitet *eller* ekstensivering med tilgroning til følge, efterladende stadig færre og stadig mere isolerede arealer med ekstensiv græsning, som er en forudsætning for de fuglearter, der er tilknyttet disse halvkulturarealer.

Den seneste reform af EU's landbrugspolitik havde stillet en omfattende grønning i udsigt, idet landbrug af en vis størrelse skulle udlægge 5 % af dyrkningsjordene som miljøfokusområder, hvis de ville opretholde de sidste 30 % af deres grundbetaling.

En sådan udlægning af miljøfokusområder ville i en vis udstrækning utvivlsomt have kunnet modvirke de voldsomme effekter på bestandsudviklingen hos de af agerlandets fugle, som især er ramt af intensivering af driften. Under processen udvandedes grønningkravene imidlertid så meget, at de i dag ikke har nogen reel effekt, og stort set allerede opfyldes ved den måde, dansk landbrug drives på i dag.

Den nødvendige ekstensivering og isprængning af udyrkede pletter i de stadig større marker samt ekstensiv græsning af enge og overdrev må derfor løftes via Landdistriktsprogrammet, som just nu undergår en revision, og som bør bringes til at spille sammen med de spage grønning- og GLM-krav, der er knyttet til grundbetalingen.

DOF har derfor samlet et idékatalog med forslag til ordninger, der vil fremme 12 flagskibarter, der repræsenterer ager, eng og overdrev. For enge og overdrevs vedkommende peger kataloget på (gen)indførelse af støtte til ekstensiv græsning, som specielt af hensyn til Viben, der er knyttet til en kombination af ager og eng, foreslås kombineret med kompensationsordning for udlæg af vårafgrøder/kunstige såbæde i tilknytning til enge. I 24 Natura 2000-områder med særligt sårbare arter af vadefugle på udpegningsgrundlaget (Engryle og Brushane) foreslås tillige yderligere kompensationsmuligheder for sen udbinding/ulemper ved foldrotation m.v. (som også vil gavne den på verdensplan rødlistede Store Kobbersnepe) og i 17 Natura-2000 områder med Engsnarre på udpegningsgrundlaget foreslås tillige yderligere kompensation for sent slæt.

For agerlandets vedkommende foreslås en kompensation for nedgang i dækningsbidraget, hvis landmanden udlægger minimum 5 % af samtlige markblokke med de faunaforbedrende foranstaltninger, der til enhver tid kan udlægges med samtidig opretholdelse af grundbetalingen. Derudover foreslås målrettede kompensationsordninger for de sjældne og truede agerlandsarter Kirkeugle og Hedehøg i deres udbredelsesområder (hhv. Himmerland og Sydvestjylland).

DOFs forslag tilgodeser fem vidt forskellige behov på én og samme tid, nemlig:

- De sjældne og truede eng-, overdrevs- og agerlandsarters behov for målrettet pleje
- Hjælp til de af agerlandets mere udbredte fuglearter, som er i voldsom tilbagegang
- Vandmiljøets behov for udtagning fra omdriften af de mest marginale jorder
- Rigsrevisionens behov for entydige støtteordninger og dermed begrænset risiko for underkendelse
- Jordbrugets behov for fuld kompensation.

1. Baggrund

I forbindelse med den store reform af EU's landbrugspolitik (CAP-reformen) revideredes også forordningen om landdistriktsprogrammer¹, og medlemslandene skulle følgelig udarbejde og indsende nye landdistriktsprogrammer til notificering hos Kommissionen her i 2014.

Fødevareministeriet sendte 23.12.13 det danske udkast til program i høring, som DOF og FVF kommenterede i fællesskab ved høringsvar af 13.02.14, der er optaget som bilag III til nærværende katalog.

Programmet godkendtes 12.12.14 (*Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og fiskeri, 2014*), idet Kommissionen dog påtalte programmets svagheder omkring understøttelse af biodiversitet og naturindhold i de intensivt drevne landbrugsområder uden for Natura 2000-områderne, et forhold som DK har lovet at tage op i f.m. den nu forestående revision frem mod 2016.

Det danske programforslag indeholdt dels en analysedel, som vil gælde for hele programperioden, dels en egentlig programdel, som ministeriet lod forstå alene skulle dække årene 2014 og 2015, idet man annoncerede at ville foretage en grundig revision af programdelen med effekt fra 2016, hvor bl.a. Natur- og Landbrugskommissionens anbefalinger ville skulle reflekteres.

Programdelen udgjorde i al væsentlighed en fortsættelse af det hidtidige program, men med en række nedskæringer (da der sammenlagt nu er færre EU-midler til landbrugsstøtte og dermed også til Søjle II, som finansierer landdistriktsprogrammerne). Nedskæringerne var prioriteret ud fra et såkaldt sundhedstjek af det eksisterende program, hvor 'sundhed' i Fødevareministeriets forstand tilsyneladende udelukkende er et spørgsmål om antallet af underkendelser (altså situationer, hvor en tildelt støtte må betales tilbage, fordi støttevilkårene ikke har været opfyldt). Et synspunkt, der var stærkt initieret af Rigsrevisionens (og siden Statsrevisorernes) kritik af den danske stats forvaltning af EU-tilskud². Kun ordninger med få underkendelser var således 'sunde', og eftersom mange underkendelser handlede om græsningsordninger m.v., hvor kontrollanterne ikke mente, at nedgræsningen havde været effektiv nok og/eller indslaget af ikke-græsningsegnete arter var for stort (f.eks. for mange lysesiv), blev disse tilskud i første omgang ret voldsomt beskåret, for så nu (december 2014) at være foreslået genoptaget i en ny, forenklet tilskudsordning (se nærmere herfor i denne rapport's Bilag VI).

Eftersom programdelen og dens finansiering allerede var omfattet af en politisk aftale og nedfældet i et aktstykke i januar 2014³, valgte vi fra DOF's side primært at kommentere på analysedelen og at understrege behovet for modulation af yderligere midler fra Søjle I til Søjle II (hvor det efter forordningen er muligt at modulere op til 15 %), idet vi f.s.v.a. programdelen i stedet ønskede at gå konstruktivt ind i den forvarslede 2016-revision.

Nærværende idékatalog udgør realiseringen af denne konstruktive tilgang, hvor vi fra DOF's side tilmed har valgt at fremkomme med forslag, der kan bringe den danske regering ud af dilemmaet med de manglende foranstaltninger i f.t. biodiversiteten i de intensivt drevne landbrugsområder. Vi har således udvalgt arter, der dels er direkte truede/rødlistede (også – som for den Store Kobbersneppes vedkommende – på globalt plan), dels måske er mere udbredte, men som udviser kraftige fald i bestandene.

¹ [Europa-Parlamentets og Rådets forordning \(EU\) nr. 1305/2013](#).

² Se nærmere herfor i de uddrag af Rigsrevisionens betænkning for 2013 og Statsrevisorernes bemærkninger hertil i 2014, der er optaget som Bilag V til dette katalog, hvor der er link til betænkningen m.v.

³ [Se evt. aktstykket af 28.01.14 her, som fordeler midlerne i Landdistriktsprogrammet på hovedområder](#)

Ved at følge disse forslag vil landdistriktsprogrammet kunne imødegå tidligere fremført kritik af, at truede og rødlistede arter generelt ikke understøttes af landenes LDP'er. Se herfor til eksempel *Klein et al., 2006*, som undersøgte effekten på biodiversiteten af LDP'er i 5 lande, og fandt, at truede arter kun nød fremme i de to af landenes programmer, og af dem slet ingen egentligt rødlistede arter. Forfatterne konkluderede dengang, at landbrugsordningerne bør opdeles i ordninger, der går specifikt mod at understøtte få, sjældne arter, der kræver helt specielle forhold, og ordninger, der mere bredt retter sig mod mere udbredte arter i tilbagegang, som kræver knap så specifikke foranstaltninger.

Der er da også siden fremkommet videnskabeligt belæg for, at LDP'er kan fremme biodiversiteten, hvis de tilrettelægges optimalt (se herfor f.eks. *Mouysset et al., 2014*, *Pywell et al., 2012* og *Redman, 2012*). Hertil kommer eftervisningen af, at programmer til fremme af én specialiseret og sjælden art (som f.eks. Dværgtrappe), medfører fremgang for flere andre arter samtidig (som f.eks. Sang- og Bomlærke – se *Brodier et al. 2014*).

Endelig har en nyligt publiceret afhandling (*Inger et al., 2014*) eftervist, at de almindelige fuglearter i hele Europa generelt har været i voldsom tilbagegang over de seneste 30 år, hvilket ifølge forfatterne ikke mindst skydes intensivering i landbruget. Afhandlingen baserer sig på data indsamlet fra 25 lande, og dækker 144 fuglearter, og forfatterne opfordrer i deres afsluttende konklusion direkte til, at en stigende andel af samfundets beskyttelsesforanstaltninger rettes imod bredspektrede programmer, så som effektive natur- og miljøbeskyttende landbrugsstøtteordninger (*Inger et al., 2014, p. 8*).

Disse videnskabeligt baserede konklusioner er båret med ind i nærværende idékatalog til fremme af 12 flagskibsarter, som netop fordeler sig nogenlunde ligeligt på arter, der er stærkt truede og som fordrer meget specifikke ændringer i driftsformerne for at kunne nyde fremme, og arter, der (endnu) ikke er truede, men hvis bestande er i stærk aftagen, og som vil kunne begunstiges af relativt ukomplicerede tiltag (traditionelle, faunaforbedrende foranstaltninger som eksempelvis lærkepletter, vildtstriber og barmarksstriber).

Selve analysedelen af allerede det oprindelige, danske forslag til landdistriktsprogram indeholdt en række fuldstændig korrekte overvejelser og påpejninger af, at agerlandets natur er trængt, hvilket DOF da også billigede i sit hørings svar, ligesom DOF dengang appellerede til, at man ikke mindst i f.m. programrevisionen skulle gøre noget præcist herved. Vi beskrev også, hvorledes det ved intelligent design ville være muligt at anvende de grønningkrav, som DK skulle udmønte i forhold til enkeltbetalingen efter Søjle I (eller 'grundbetalingen', som den nu kommer til at hedde), som basis-elementer, hvor Søjle II-midler så ville kunne finde anvendelse som 'top-op-midler' oven på disse krav (der efter forordningen skulle omfatte 5 % af dyrkningsarealet) og som 'top-op-midler' på de reviderede GLM-krav (i forlængelse af de reviderede krav i Forordning 1306/2013⁴).

Sidenhen offentliggjordes høringsudkast til den bekendtgørelse, der skulle implementere grønningkravene, som nu imidlertid var falmet ganske betragteligt, hvilket DOF påpegede det uheldige i både i et hørings svar (optaget som Bilag IV til dette notat) og i en pressemeddelelse i juni 2014⁵, hvor vi netop betonedede vigtigheden af at opnå samspil mellem grønningkravene og natur- og miljøstøtteordninger efter Søjle II.

Grønningkravene blev imidlertid ikke skærpet, og hele grønningdelen af den oprindelige CAP-reform må derfor løftes alene via Landdistriktsprogrammet. Dette underbyggedes tilbage i juni i år med en artikel i Science Magazine, som påpegede CAP-reformens manglende evne til at løfte biodiversiteten, og hvis

⁴ [EUROPA-PARLAMENTETS OG RÅDETS FORORDNING \(EU\) Nr. 1306/2013 af 17. december 2013 om finansiering, forvaltning og overvågning af den fælles landbrugspolitik og om ophævelse af Rådets forordning \(EØF\) nr. 352/78, \(EF\) nr. 165/94, \(EF\) nr. 2799/98, \(EF\) nr. 814/2000, \(EF\) nr. 1290/2005 og \(EF\) nr. 485/2008](#)

⁵ [Se DOFs pressemeddelelse af 12.06.14 om de falmende grønningkrav her](#)

sigende undertitel netop kaldte på medlemslandenes indsats efterfølgende ('Extra steps by Member States are needed to protect farmed and grassland ecosystems' – se nærmere herfor hos *Pe'er et al., 2014*).

Den nu vedtagne modulation af 7 % fra Søjle I til Søjle II (ca. 460 mio. DKK/år) vil alt andet lige gavne dette formål og hilses velkommen – også selv om den reducerede medfinansiering fra national side vil begrænse den samlede gevinst, og DOF skal da også opfordre til, at også de sidste 8 % moduleres i den resterende del af landdistriktsprogrammets løbetid.

2. DOF's forslag

DOF's idékatalog udvælger 12 flagskibsarter, for hvilke der opstilles støtteprogrammer, som jordejerne kan byde ind på, og som er udformet således, at de for det første gavner de pågældende fuglearter (og med dem et bredt register af beslægtede arter og faunagrupper), og for det andet er lette at forstå for jordejerne og lette at kontrollere for myndighederne, så der undgås tvivl om overholdelse og dermed undgås underkendelser og stort ressourceforbrug på kontrol. Den foreslåede støtte er desuden baseret alene på det kompensatoriske princip, og indeholder ingen elementer af 'præmiering' (som ville være i strid med principperne for tildeling af landbrugsstøtte), ligesom forslagene er gennemtænkt i forhold til grønning- og GLM-krav, således at de bygger *oven på* disse, og *ikke* uretmæssigt yder støtte til opfyldelse af krav, som støttemodtageren i forvejen er forpligtet til at honorere.

De 12 arter repræsenterer flere naturtyper – ud over agerland således også stærkt truede lysåbne naturtyper som enge, overdrev og lysninger – og de er samtidig sjældne og/eller karakteriseret ved dramatiske bestandsreduktioner over de seneste 20-30 år. Ved at understøtte disse arter, øges naturindholdet i landskabet og biodiversiteten styrkes tillige i det omfang indsatsen rettes mod de sjældne arter.

Følgende arter er udpeget som flagskibsarter inden for de forskellige naturtyper (idet Vibe betragtes som både agerlands- og engfugl). Arter med rød skrift er rødlistede i DK, de *-mærkede er omfattet af Fuglebeskyttelsesdirektivets Bilag I som særlige ansvarsarter for medlemslandene, og for de sjældne og truede arters vedkommende er tillige angivet det aktuelle antal ynglepar i DK, mens der for de mere udbredte arter, som er i tilbagegang, er angivet den procentvise tilbagegang over de seneste 30-40 år, hvor DOF har målt på udviklingen:

	Sjældne og truede Bestand < 600 par	Udbredte, men i tilbagegang > 50 % i seneste 30-40 år
Ager	Hedehøg* (29 p)	Agerhøne (84 %)
	Kirkeugle (12 p)	Sanglærke (59 %)
		Bomlærke (52 %)
Eng	Engsnarre* (160 p)	Vibe (77 %)
	Engryle* (135 p)	Dobbeltbekkasin (65 %)
	Brushane* (65 p)	
	Stor Kobbersneppe (550 p)	
Overdrev		Rødrygget Tornskade* (85 %)

*) På Bilag I i Fuglebeskyttelsesdirektivet.

Arter med **rødt** er rødlistede i DK

Arterne gennemgås i systematisk orden i idékataloget i Bilag I.

Det skal bemærkes, at der for at sikre engfuglene som udgangspunkt fordres en gennemførelse af de forslag til tilskud til pleje af græs- naturarealer, som sendtes i høring 03.12.14 og som behandles nærmere i rapportens bilag VI, idet ordningerne bør tilføres så mange midler, at den af NaturErhvervstyrelsen foreslåede prioritering (hvorefter der kun kan ydes støtte i Natura 2000-områder og i HVN-områder med en score på 5 eller derover) overflødiggøres. Ifølge Naturstyrelsens opgørelser ligger således 76,5 % af alle § 3-omfattede ferskeenge uden for Natura 2000-områder⁶, og det er uklart, hvor mange af dem, der opfylder kriterierne for en score på 5 i HVN-kortlægningen (der jo ikke omfatter alle Bilag I-arter i Fuglebeskyttelsesdirektivet – kun de af dem, der måtte være rødlistede i DK), hvorfor det kan frygtes, at en ikke uvæsentlig andel af de ferske enge (fortsat) falder uden for tilskudsordningen, dersom støttebeløbet er for småt og prioriteringen derfor må bringes i anvendelse.

De i idé-kataloget foreslåede ordninger for pleje af græs- og naturarealer bygger oven på NaturErhvervstyrelsens forslag, idet det som udgangspunkt antages, at alle enge vil kunne opnå 'basisstøtten' (dvs. at prioriteringen ikke kommer i anvendelse).

Derudover skal det bemærkes, at det for flere af flagskibarterne kun vil være nødvendigt at indføre tilskud i afgrænsede dele af landet (nemlig for de arter, der har begrænset udbredelse).

For Engsnarrens vedkommende foreslås således kompensationsordning for sent slæt i de 17 Natura-2000-områder, hvor arten er på udpegningsgrundlaget (se nærmere Bilag II for en oversigt over visse udpegningsarters fordeling på SPA'er).

For Engryle og Brushane vil supplerende tilskud kun fordres i de sammenlagt 24 Natura 2000-områder, hvor de pågældende arter er på udpegningsgrundlaget (se Bilag II), og hvor de supplerende tilskud ydes til landmænd, der er villige til at påtage sig ulemper ved foldstyring og evt. sen udbinding.

For Stor Kobbersneppe er de supplerende tilskudsbehov ligeledes begrænset til 23-24 lokaliteter (som stort set er sammenfaldende med ovennævnte), mens der for Dobbeltbekkasin er behov for en landsdækkende indsats (fortrinsvis i form af tilskud til ekstensiv græsning som beskrevet i det nye forslag til tilskudsordning og altså uden supplerende tilskud, med mindre landmanden også her er villig til at påtage sig ulemper ved f.eks. sen udbinding).

For de rødlistede, agerlandstilknyttede arter Hedehøg og Kirkeugle fordres for førstnævnte kun støtteordninger i Tønder Kommune og den sydlige del af Esbjerg Kommune (syd for Ribe Å), og for Kirkeuglens vedkommende kun i Himmerland.

For de mere udbredte – men hastigt dalende – bestande af agerlandsarterne Agerhøne, Vibe, Sang- og Bomlærke foreslås generelt indført tilskud til de faunaforbedrende foranstaltninger, som i dag lovligt kan etableres med opretholdelse af grundbetalingen, idet landmændene bør kompenseres for nedgang i dækningsbidrag såfremt de udlægger 5 % af alle markblokke med faunaforbedrende foranstaltninger.

Særligt Viben, som er afhængig af en kombination af ager med vårsæd og eng, og hvis bestand må betragtes som værende i frit fald, bør begunstiges gennem græsningstilskud, kombineret med en samtidig

⁶ Se nærmere her for [her på Naturstyrelsens hjemmeside](#) (scroll til bunden af opslaget)

pligt til at etablere vårafgrøder eller kunstige såbæde (med efterfølgende brak) i tilknytning til de græssede enge – et eksempel på kombination af grønningkrav og tilskud til pleje af græsarealer.

Særligt med henblik på begunstiggelse af Bomlærken og dens behov for et varieret mosaik-landskab foreslås indført en tilskudsordning som kompenserer landmændene for de ulemper, det måtte medføre at indfri de kommende krav om flere afgrødekategorier på bedriften gennem stribe-dyrkning af de tre (for mindre ejendomme to) forskellige afgrøder i samme markblok – kombineret med udlæg af de 5 % faunaforbedrende initiativer (barmarks- og vildtsriber) imellem disse – igen et eksempel på kombination af grønningkrav og tilskud.

Finansieringen af kompensationsordningerne for de særligt truede arter og for Viben burde efter DOFs opfattelse kunne indeholdes i det gældende landdistriktsprogram med de ved den varslede modulation tilførte ekstramidler.

Finansieringen af kompensationsordningen for etablering af faunaforbedrende foranstaltninger på 5 % af alle markblokke og for indførelse af sribedyrkning foreslås hentet ved yderligere modulation fra Søjle I til II. Landbruget vil således oppebære den samme indtægt, men med den ekstensivering af driften, som er en forudsætning for (gen)etablering af tidligere tiders bestande af agerlandsfugle.

Det skal bemærkes, at der er en klar bonusgevinst forbundet med at tildele støtte til udlægning af faunaforbedrende tiltag som kompensation i f.t. et gennemsnitligt dækningsbidrag (jf. adgangen til nu at anvende enhedspriser, således som den nye landdistriktsforordning åbner op for). Det vil således give et incitament for den enkelte landmand til at udlægge sine faunaforbedrende foranstaltninger på de dele af den enkelte markblok, som har den laveste dyrkningsmæssige bonitet og som derfor erfaringsmæssigt ligger undergennemsnitligt m.h.t. dækningsbidrag. Derved friholdes de dårligste jorde for gødning og pesticider, som netop må formodes at blive udvasket i større udstrækning på lavbonitets- end på højbonitetsjorde. Og resultatet vil være en bedre driftsøkonomi for den enkelte landmand, kombineret med et større naturindhold og en lavere belastning af vandmiljøet.

3. Referencer

Andersen, L.H., C. Pertoldi, V. Loeschcke, J.T. Laursen, T.H. Jensen & T.N. Kristensen 2013: Kan kirkeuglen (*Athene noctua*) reddes i Danmark? – Flora og Fauna 119(1): 1-9.

Andersen, N. 2012: [Vibeforår i landbrugslandet](#). Pandion 11.05.2012.

Andersen, N. 2013: Vibeforår i landbrugslandet – Opdatering 2013. Webpublikation, tilgængelig [her på DOF-Fyns hjemmeside](#)

Andersen, N. 2014: Vibe-alarm! Webpublikation, tilgængelig [her på DOF-Fyns hjemmeside](#).

BirdLife International 2004: *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International (BirdLife Conservation Series No. 12).

Brandtberg, N., Thomsen, H., Larsen, J. D. 2013: Bestandsvurderinger for 2013 - årsrapport fra Projekt Fokuseret Fugleforvaltning. Udelukkende elektronisk publiceret på dof.dk [Læs rapporten her](#)

Brodier, S., Augiron, S., Cornulier, T. & Bretagnolle, V. 2014: Local improvement of skylark and corn bunting population trends on intensive arable landscape: a case study of the conservation tool Natura 2000. *Animal Conservation* **17**: 204-216.

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret. Kan rekvireres hos DOF.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

DOFs Landbrugsgruppe 2010: Rejserapport fra DOF-Landbrugs besøg på 'Hope Farm', England 08.-11.08.10. Upubliceret. Kan rekvireres hos DOF.

DOF-Vestjylland 2012: Lærkepletforsøg 2012 – *afrapportering 16.08.12*. Upubliceret. Kan rekvireres hos DOF.

European Commission 2007a: Management Plan for Skylark, (*Alauda arvensis*) 2007-2009. Technical Report – 006 - 2007. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:
<http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/skylark.pdf>

European Commission 2007b: Management Plan for Blacktailed Godwit, (*Limosa limosa*) 2007-2009. Technical Report – 019 - 2007. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/black_tailed_godwit.pdf

European Commission 2009a: European Union Management Plan 2009-2011, Redshank, (*Tringa totanus*). Technical Report – 2009 – 031. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Redshank%20EU_MP.pdf

European Commission 2009b: European Union Management Plan 2009-2011, Lapwing, (*Vanellus vanellus*). Technical Report – 2009 – 033. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Lapwing%20EU_MP.pdf

Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Grell, M.B., Heldbjerg, H., Rasmussen, B., Stabell, M., Tofft, J. & Vikstrøm, T. (red.) 2004: *Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003*. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 98: 45-100.

Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. 2014: [Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013](#). Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening. (Find oversigter over index og trends [her](#))

Hoffmann, J., Berger, G., Wiegand, I., Wittchen, U., Pfeffer, H., Kiesel, J. & Ehlert, F. 2011: Bewertung und Verbesserung der Biodiversität leistungsfähiger Nutzungssysteme in Ackerbaugebieten unter Nutzung von Indikatorvogelarten. ZLF/JKI-Bericht für BLE/BMELV, 6/2011: 213 S. [bomlærke]

Hoffmann, J. 2012: Species-rich arable land. In: Oppermann, R., Beaufoy, G. & Jones, G. (Eds.) 2012a: High Nature Value Farming in Europe. verlag regionalkultur. 58-69.

Hove, I. 2014: Succesfuld sommer for de danske hedehøge. Fugle & Natur. Dansk Ornitologisk Forening. 4:13-15.

Inger, R., Duffy, J.P., Voříšek, P. & Gaston, K.J. 2014: Common European birds are declining rapidly while less abundant species' numbers are rising. Ecology Letters, doi: 10.1111/ele.12387

Jacobsen, L.B. 2006: Ynglebestanden af Kirkeuglen (*Athene noctua*) i Vendsyssel og Himmerland 1981-2000. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 100: 35-43.

Jacobsen, L.B., P. Sunde, C. Rahbek, T. Dabelsteen & K. Thorup 2013: Territorial calls in Little Owls: spatial dispersion and social interplay of mates and neighbours. – Ornis Fennica 90:41-49.

Joest, R & Illner, H. 2011: Neuere Entwicklungen beim Feldvogelschutz in der Hellwegbörde. ABU-Soest, unpublished presentation (men gengivet f.s.v.a. Hedehøg hos Oppermann et. al 2012b).

Josefsson, J., Berg, Å., Hiron, M., Pärt, T. & Eggers, S. 2013: Grass buffer strips benefit invertebrate and breeding skylark numbers in a heterogeneous agricultural landscape. Agriculture, Ecosystems & Environment, Volume 181, 101–107. [Se kort omtale her på SLU's hjemmeside](#).

Kleijn, D., Baquero, R.A., Clough, Y., Díaz, M., De Esteban, J., Fernández, F., Gabriel, D., Herzog, F., Holzschuh, A., Jöhl, R., Knop, E., Kruess, A., Marshall, E.J., Steffan-Dewenter, I., Tschamntke, T., Verhulst, J., West, T.M. & Yela, J.L. 2006: Mixed biodiversity benefits of agri-environment schemes in five European countries. Ecol Lett. 9(3):243-54; discussion 254-7. [Se abstract her](#).

Landbrugsinfo 2014: Faktaark om naturtiltag i marken. [Webportal](#). Senest opdateret 16.10.14.

Lerche-Jørgensen, M., Heldbjerg, H., Bouten, W., Schlaich, A., Koks, B. J., & Thorup, K. 2013: Montagu's harriers *Circus pygargus* in Southwest Jutland. Movement patterns in the breeding season - videnskabelig poster, Biodiversitetssymposium 2013. [Se posteren her](#)

Lilleør, O. 2007: [Habitat selection by territorial male Corn Buntings *Miliaria calandra* in a Danish farmland area](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **101**: 79-93.

Miljø- og energiministeriet 2000: *Handlingsplan for bevarelse af den truede fugleart engsnarre (Crex crex)*. Skov- og Naturstyrelsen (Kan ses på www.nst.dk)

Miljøministeriet 2005: *Handlingsplan for truede engfugle*. Skov- og Naturstyrelsen. (Kan ses [her på Naturstyrelsens hjemmeside](#))

Miljøministeriet, Naturstyrelsen 2013: Handlingsplan for Agerhøne. Webpublikation, [kan downloades her fra Naturstyrelsens hjemmeside](#).

Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri 2014: Det danske landdistriktsprogram 2014-2020. Version 1.2 (Godkendt 12.12.14). [Kan downloades her fra NaturErhvervstyrelsens hjemmeside](#).

Mouysset, I., Doyen, L. & Jiguet, F. 2014: From Population Viability Analysis to Coviability of Farmland Biodiversity and Agriculture. *Conservation Biology*, Vol. **28**, No. 1, 187-201.

Nygaard, T., Meltofte, H., Tofft, J. & Grell, M.B. 2014: [Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **108**: 1-144.

Odderskær, P., Prang, A., Poulsen, J.G., Andersen, P.N. & Elmegaard, N. 1997: Skylark (*Alauda arvensis*) utilisation of micro-habitats in spring barley fields. *Agriculture, Ecosystems & Environment* **62**: 21-29.

Oppermann, R., Beaufoy, G. & Jones, G. (Eds.) 2012a: High Nature Value Farming in Europe. verlag regionalkultur. ISBN 978-3-89735-657-3

Oppermann, R., Hoffmann, J., Weinhold, U & Kleemann, J. 2012b: Farmland as habitat for populations of species of conservation interest. In: Oppermann, R., Beaufoy, G. & Jones, G. (Eds.) 2012a: High Nature Value Farming in Europe. verlag regionalkultur. 97-109.

Pe'er, G., Dicks, L.V., Visconti, P., Arlettaz, R., Báldi, A., Benton, T.G., Collins, S., Dieterich, M., Gregory, R.D., Hartig, F., Henle, K., Hobson, P.R., Kleijn, D., Neumann, R.K., Robijns, T., Schmidt, J., Schwartz, A., Sutherland, W.J., Turbé, A., Wulf, F., Scott A.V. 2014: EU agricultural reform fails on biodiversity – Extra steps by Member States are needed to protect farmed and grassland ecosystems. *Science Magazine*, 6 June 2014, Vol. 344, ISSUE 6186, p. 1090-1092. Se summary her på Science' hjemmeside, hvor artiklen også kan downloades: <http://www.sciencemag.org/content/344/6188/1090.summary>

Pywell, R.F., Heard, M.S., Bradbury, R.B., Hinsely, S., Nowakowski, M., Walker, K.J. & Bullock, J.M. 2012: Wildlife-friendly farming benefits rare birds, bees and plants. *Biol. Lett.* **8**, 772-775 first published online 6 June 2012. doi: 10.1098/rsbl.2012.0367

Redman, M. 2012 Rural Development Programmes and how they can support HNV farming. In: Oppermann, R., Beaufoy, G. & Jones, G. (Eds.) 2012a: High Nature Value Farming in Europe. verlag regionalkultur 491-501.

Ring, S. 2014: Sådan "dyrker" vi fugle – på strandengene. *Fugle & Natur*. Dansk Ornitologisk Forening. Nr. 4:6-8

RSPB 2014a: [Advising Farmers – Managing habitats for wildlife](#). Web-baseret rådgivning til landmænd. Opdateres løbende.

RSPB 2014b: [Advising Farmers – Helping Species](#). Web-baseret rådgivning til landmænd. Opdateres løbende. [Relevante arter: [Agerhøne](#), [Vibe](#), [Sanglærke](#), [Bomlærke](#)]

Skriver, J. 2014: Det hjælper at målrette indsats for sjældne fugle. [Web-Nyhed på DOF.dk 12.12.14](#)

Sunde, P., K. Thorup, L.B. Jacobsen, M.H. Holsegård-Rasmussen, N. Ottessen, S. Svønné & C. Rahbek 2009: Spatial behavior of little owls (*Athene noctua*) in a declining low-density population in Denmark. – *J. Ornithol.* **150**: 537-548.

Søgaard, B., Skov, F., Ejrnæs, R., Nielsen, K.E., Pihl, S. & Clausen, P. 2005: Kriterier for gunstig bevaringsstatus. 3. udgave. – Faglig rapport fra DMU nr. 457.

Thorup, K., P. Sunde, L.B. Jacobsen & C. Rahbek 2010: Breeding season food limitation drives population decline of the Little Owl *Athene noctua* in Denmark. – *Ibis* 52: 803-812.

Thorup, K., D. Pedersen, P. Sunde, L.B. Jacobsen & C. Rahbek 2013: Seasonal survival rates and causes of mortality of Little Owls in Denmark. – *J. Ornithol.* 154: 183-190.

Videncentret for Landbrug 2012: Lærkeletter (fakta-ark, april 2012)

Vikstrøm, T. 2008: Sidste dans med Brushanen? *Fugle og Natur*. Nr. 4:8-9. [Artiklen er tilgængelig her på DOFs hjemmeside.](#)

Økologisk Landsforening 2013: [De 8 naturråd](#). Webportal.

Idékatalog til fremme af 12 flagskibsarter

På de følgende opslag, der er ens opbygget og i princippet mulige at udtage separat til videre foranstaltning, gives for 12 udvalgte arter følgende oplysninger:

Artsnavn (dansk og videnskabeligt) med link direkte ind til 'Danmarks Fugle' på DOFs hjemmeside, hvor man kan finde diverse oplysninger om arten og dens fænologi m.v.

Beskyttelsesstatus, herunder oplysninger om, hvorvidt arten er optaget som truet på diverse lister. Den anvendte terminologi/forkortelser er forklaret i faktarammen til slut i afsnittet.

Bestandsudvikling, ynglebestand i Danmark, baseret på DOFs punkttællingsprogram, DATSY-programmet og/eller programmet Fokuseret Fugleforvaltning.

Biotopkrav og

Formodet årsag til tilbagegang – begge baseret på litteraturen og DOFs videnskabelige projekter.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er) – som er underopdelt dels i en beskrivelse af foranstaltninger, dels en estimering af de tab, foranstaltningerne i givet fald påfører jordejeren (og som derfor berettiger til tilskud), og endelig en præcisering af de effektive kontrolmuligheder, der vil være for myndighederne (eftersom kontrolfunktionen bør være så lidt omkostningstung som muligt).

Afsmittende effekt på andre arter/grupper af fugle og anden fauna eftersom der er tale om flagskibsarter, hvis levevilkår ofte vil være beslægtet med et bredt register af arter, som derfor ville nyde fremme sammen med den pågældende art, hvis foranstaltningen/erne iværksættes.

Referencer – de referencer, som specielt har været taget i anvendelse ved udformningen af det pågældende artsopslag.

Forklaring af begreber i rubrikken om beskyttelsesstatus:

Rødliste - Global: Den globale rødliste for fugle er udarbejdet af BirdLife International for IUCN på baggrund af IUCN's retningslinjer, for at gøre opmærksom på plante- og dyrearter, der er uddøde, truede eller næsten truede:

EX = Uddød (extinct): Arter er uddød.

CR = Kritisk truet (critically endangered): En art henføres til kategorien kritisk truet, når der er en overordentligt stor risiko for, at den vil uddø i vild tilstand i meget nær fremtid, som følge af at minimum ét af kriterierne for kritisk truet (CR) er opfyldt.

EN = Moderat truet (endangered): En art henføres til kategorien moderat truet, hvis den ikke opfylder ét af kriterierne for kritisk truet (CR), men når der alligevel er en meget stor risiko for, at den vil uddø i vild tilstand i nær fremtid.

VU = Sårbar (vulnerable): En art henføres til kategorien sårbar, hvis den ikke opfylder ét af kriterierne for at være hverken kritisk truet (CR) eller moderat truet (EN), men når der alligevel er en stor risiko for, at den vil uddø i vild tilstand på længere sigt.

NT = Næsten truet (near threatened): En art henføres til kategorien næsten truet, hvis den ikke opfylder ét

af kriterierne for kritisk truet (CR), moderat truet (EN) eller sårbar (VU), men er tæt på at opfylde ét af kriterierne for sårbar.

LC = Ikke truet (least concern): En art kategoriseres ikke truet, hvis det vurderes, at den ikke opfylder kriterierne for hverken kritisk truet (CR), moderat truet (EN), sårbar (VU) eller næsten truet (NT).

DD = Utilstrækkelige data (data deficient): Til denne kategori henføres de arter, for hvilke der ikke findes tilstrækkelig viden om deres udbredelse og/eller populationsstatus til, at deres risiko for at uddø kan vurderes. Ifølge kategoriens kriterier bør der dog være en mistanke om, at arten kan være truet eller endog forsvundet.

NA = Vurdering ikke mulig (not applicable): En art kategoriseres vurdering ikke mulig, hvis en rødlistevurdering ikke er mulig, fordi det eksempelvis drejer sig om indførte arter eller strejfende individer eller arter under etablering dvs. at den har været i landet i mindre end 10 år.

NE = Ikke bedømt (not evaluated): En art eller andet taxon kategoriseres ikke bedømt, hvis der ikke er foretaget en vurdering af den, eller hvis en vurdering af den ikke kan foretages, f.eks. hvis den er overset, eller den ikke opfylder betingelserne for en rødlistebedømmelse (fx underarter).

Findes på: <http://www.birdlife.org/datazone/home>

Rødliste - Danmark: Den danske rødliste er udarbejdet på vegne af Miljøministeriet, på baggrund af IUCN's retningslinjer, for at gøre opmærksom på plante- og dyrearter, der er forsvundet, er ved at forsvinde eller er sjældne. Listen skal danne grundlag for naturforvaltningen og naturbeskyttelsen i Danmark og er en international forpligtelse ifølge Biodiversitetskonventionen. Den danske rødliste er blevet opdateret i 2005 (tidligere version er fra 1997). De fleste kategorier, der anvendes i den nationale rødliste, har ingen simple definitioner men fastlægges ved kvantitative kriterier.

RE = Forsvundet (regionally extinct): En art er forsvundet, når det er hævet over enhver rimelig tvivl, at det sidste individ, som havde en reel mulighed for reproduktion indenfor landets grænser, er dødt eller forsvundet fra landet.

CR = Kritisk truet (critically endangered): En art henføres til kategorien kritisk truet, når der er en overordentligt stor risiko for, at den vil uddø i vild tilstand i meget nær fremtid, som følge af at minimum ét af kriterierne for kritisk truet (CR) er opfyldt.

EN = Moderat truet (endangered): En art henføres til kategorien moderat truet, hvis den ikke opfylder ét af kriterierne for kritisk truet (CR), men når der alligevel er en meget stor risiko for, at den vil uddø i vild tilstand i nær fremtid.

VU = Sårbar (vulnerable): En art henføres til kategorien sårbar, hvis den ikke opfylder ét af kriterierne for at være hverken kritisk truet (CR) eller moderat truet (EN), men når der alligevel er en stor risiko for, at den vil uddø i vild tilstand på længere sigt.

NT = Næsten truet (near threatened): En art henføres til kategorien næsten truet, hvis den ikke opfylder ét af kriterierne for kritisk truet (CR), moderat truet (EN) eller sårbar (VU), men er tæt på at opfylde ét af kriterierne for sårbar.

LC = Ikke truet (least concern): En art kategoriseres ikke truet, hvis det vurderes, at den ikke opfylder kriterierne for hverken kritisk truet (CR), moderat truet (EN), sårbar (VU) eller næsten truet (NT).

DD = Utilstrækkelige data (data deficient): Til denne kategori henføres de arter, for hvilke der ikke findes tilstrækkelig viden om deres udbredelse og/eller populationsstatus til, at deres risiko for at uddø kan vurderes. Ifølge kategoriens kriterier bør der dog være en mistanke om, at arten kan være truet eller endog forsvundet.

NA = Vurdering ikke mulig (not applicable): En art kategoriseres vurdering ikke mulig, hvis en rødlistevurdering ikke er mulig, fordi det eksempelvis drejer sig om indførte arter eller strejfende individer eller arter under etablering dvs. at den har været i landet i mindre end 10 år.

NE = Ikke bedømt (not evaluated): En art eller andet taxon kategoriseres ikke bedømt, hvis der ikke er

foretaget en vurdering af den, eller hvis en vurdering af den ikke kan foretages, f.eks. hvis den er overset, eller den ikke opfylder betingelserne for en rødlistebedømmelse (fx underarter).

Findes på: <http://redlist.dmu.dk>

Gulliste: Er udarbejdet af Miljøministeriet for at gøre opmærksom på arter, der er tæt på at blive optaget på rødlisten eller som Danmark har særligt internationalt ansvar for at beskytte.

X = Opmærksomhedskrævende. Arter der i nær fremtid vil blive sårbare (V), hvis den nuværende udvikling fortsætter eller almindelige arter med tilbagegang på mindst 50% de seneste 20 år.

A = National ansvarsart (AY = ynglefugle; AT = trægæster). Arter hvor Danmark på et givet tidspunkt huser mindst 20% af Jordens samlede bestand eller arter der globalt betragtes som sjældne.

- = Arten er ikke opført på Gulliste 1997.

Stoltze, M. & Pihl, S. (red.) 1998: Gulliste 1997 over planter og dyr i Danmark. Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser og Skov- og Naturstyrelsen.

BirdLife SPEC: Er udarbejdet af BirdLife International som værktøj til fuglebeskyttelse og udpegning af vigtige fuglelokaliteter, og omfatter arter med et beskyttelsesbehov på europæisk niveau (Species of European Conservation Concern). Tallet refererer til arten som ynglefugl, medmindre det står efter en /, hvilket betyder at kategorien gælder forekomst af arten som trækfugl.

1 = Arter der er globalt udryddelsestruede eller ville være det, hvis der ikke opretholdtes en given forvaltning. Dvs. arter som er optaget på den globale rødliste.

2 = Arter hvis globale bestand er koncentreret i Europa og som i Europa har en dårlig bevarings status, dvs. er optaget på regionale rødlistener.

3 = Arter hvis globale bestand ikke er koncentreret i Europa, men som har en dårlig bevaringsstatus i Europa, dvs. er optaget på regionale rødlistener.

E = Arter hvis globale bestand er koncentreret i Europa, men har en god bevaringsstatus i Europa.

- = Arten er ikke klassificeret som truet eller koncentreret i Europa.

BirdLife International (2004) Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge. UK. BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 12).

Fugledirektivet: Blev vedtaget i 1979 som følge af en aftale mellem medlemslandene fra 1973 om at inddrage miljøet i den fælles politik. Direktivet var EF's (EU's) første initiativ med hensyn til naturbeskyttelse. Det forpligter medlemslandene til at udpege beskyttelsesområder dels for alle ynglende og rastende fuglearter "med en ugunstig bevaringsstatus", dvs. der er truet, i fællesskabet, dels for store ansamlinger af floklevende vandfugle, såvel almindelige som mindre almindelige arter. I Danmark er der udpeget 111 såkaldte EF-fuglebeskyttelsesområder.

Bilag 1 = Arten er optaget på fugledirektivets bilag I over arter med en ugunstig bevaringsstatus i Europa og som derfor er strengt beskyttede i EU.

- = Arten er ikke opført på fugledirektivets bilag I.

Jagttid: Angivelse af perioden, hvor det er tilladt at drive jagt på arten. Eventuelle udvidelser i jagttiden i særlige områder eller for et af kønnene er angivet i parenteser.

<p>Art: <u>Hedehøg (<i>Circus pygargus</i>)</u></p>
<p>Beskyttelsesstatus (2014):</p> <p>Global rødliste: LC DK rødliste: EN DK gulliste: - Birdlife SPEC: E Fugledirektivet: Bilag 1 Jagttid: Fredet</p>
<p>Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:</p> <p>Ynglepar i 2013: 21-25 (29 par i 2014) Udvikling 1999-2011: Stabil</p> <p>Hedehøgen er ikke omfattet af DOFs Punkttællingsprogram, men indgik i DATSY-projektet og indgår aktuelt i Projekt Fokuseret Fugleforvaltning. På baggrund af afrapporteringen for førstnævnte (<i>Nygaard et al., 2014, p. 31 ff</i>) og årsrapporteringen (2013) fra sidstnævnte (<i>Brandtberg et al., 2014, p. 2 f</i>) kan bestandsudviklingen beskrives som følger:</p> <p>Hedehøgen indvandrede til Danmark i begyndelsen af 1900-tallet, og bestanden kulminerede i 1930erne og '40erne med 350-400 ynglepar. På dette tidspunkt ynglede de fleste par på heder, i hedemoser og i de nyplantede nåletræsplantager, der dækkede store arealer i Vestjylland. Efter 2. Verdenskrig indskrænkedes udbredelsen, og Hedehøgene flyttede til moser, især i Sønderjylland, der var under tilgroning efter krigens omfattende tørvegravning. Fra starten af 1990erne, hvor bestanden lå på op til 48 par (1995), begyndte den at yngle på marker med vintersæd. Siden har en stigende andel af bestanden foretrukket afgrøder såsom vinterbyg (16 %), hvede (32 %) og raps (11 %) som redehabitat (hvilket sættes i forbindelse med en kombination af øget udbredelse af vinterafgrøder samtidig med en forøget udbredelse af ræv som følge af stop for bekæmpelse af sidstnævnte, da rabies ansås for mere eller mindre udryddet). Enkelte par (ca. 12 % af bestanden) findes dog stadig hvert år i naturbiotoper som fx rørskov.</p> <p>Bestanden var i 2002 på 37 par, men faldt i 2004 til 23 par og har siden svinget mellem 16 og 22 par. I 2013 ynglede dog 25 par, heraf 21 sikre, og i 2014 nåede bestanden op på 29 par (<i>Hove, 2014; Skriver, 2014</i>).</p> <p>Alle ynglepar var i den sydvestlige del af Jylland, mellem Ribe og landegrænsen, samt på Rømø. Der blev ikke konstateret ynglepar med unger øst for Tønder.</p>
<p>Biotopskrav:</p> <p>Hedehøgen har – som det fremgår – undergået skift i valget af redehabitat, som gør, at den i dag fortrinsvis anlægger sin rede på dyrkede marker/varige græsarealer.</p> <p>Dens krav til fourageringsområder er dog fortsat lysåbne arealer med let adgang til smågnavere m.v., som i mangel af naturligt forekommende naturtyper af denne karakter, kan erstattes af vildtstriber,</p>

barjordsstriber og brak-arealer. *Joest & Illner, 2011* dokumenterer en tydelig korrelation mellem Hedehøgens tilbagegang og nedgangen i brak-andelen i landbrugsområder, og samtidig, at etablering af specielt håndterede beskyttelsesområder har fået bestanden til at stabilisere sig/stige igen. *Oppermann et al. 2012b* konkluderer, at etablering af en vis andel af selv-tilgroende brak, blomsterstriber og ekstensivt drevne græsarealer er en forudsætning for bevarelse af Hedehøgen i ellers intensivt drevent agerland.

Hove, 2014 finder, at de foreløbige resultater af projekt Hedehøg indikerer, at vildtstriber (etableret som en del af forsøget) har haft en positiv effekt på musebestanden, og at etablering af sådanne i det danske forsøgsområde i Sønderjylland har haft stor betydning for Hedehøgens gode ynglesucces i 2014. Det er dog en forudsætning, at der ikke sker jordbehandling i vildtstriberne af hensyn til musenes gangsystemer, og at der sker jævnlig slæt af vegetationen, så musene bliver tilgængelige for Hedehøgen. *Lerche-Jørgensen et al, 2013* og siden *Hove, 2014* efterviser ved GPS-logning, at Hedehøgene i yngletiden har anseelige fourageringsområder, der *ikke* overlapper i væsentlig grad. Det vil sige, at det enkelte par har brug for et stort, sammenhængende fourageringsområde.

Formodet årsag til tilbagegang:

Med skiftet i redehabitat fra naturområder til dyrket mark er risikoen vokset for ødelæggelse af kuld ved markarbejde (høst).

Endvidere antages manglende fourageringsområder at have betydning for artens tilbagegang.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

De vigtigste indsatsområder er indhegning af reder, hvilket kan redde æg, unger og voksne fugle fra både høstmaskiner og rovdyr, samt etablering og pleje af vildtstriber eller lignende, som kan øge den tilgængelige mængde byttedyr i agerlandet.

Hidtil har hegning af reder sket på aftalebasis og uden kompensation, men som oftest kun på meget små arealer, og ikke alle Hedehøge-værter har været interesseret heri. Økonomisk kompensation samt betaling af hegn/opsætning af samme ville utvivlsomt kunne fremme villigheden hos flere landmænd. Samtidig ville en udvidelse af de indhegnede arealer gavne arten (mindre tydeligt for ræv og andre prædatorer, at her er noget at komme efter). Vildtstriber kan i dag etableres uden fradrag i enkeltbetaling (grundbetaling), men bør af hensyn til fremme af smågnavere udlægges som flerårige, der slås regelmæssigt, hvilket bør udløse kompensation (hvis de skal vinde den nødvendige udbredelse). Alternativt kan udlægges brak, der slås regelmæssigt.

Der foreslås således tilbudt en samlet pakke til landbrugere i Hedehøgens udbredelsesområde (det vil sige i sydlige del af Esbjerg Kommune (syd for Ribe Å) og hele Tønder Kommune), som indebærer følgende:

- Betaling for indkøb og opsætning af hegn omkring redested (minimum 10x10 meter), hvis Hedehøgen etablerer sig med rede på ejendommen.
- Kompensation for afgrødetab samt gener ved høst af øvrig mark
- Betaling for etablering af vildtstriber på hele ejendommen (dækkende 5 % af alle markblokke, dvs. vel under gældende maksimumsregler (10 % af den enkelte markblok) for etablering af faunaforbedrende initiativer efter reglerne for grundbetaling), subsidiært udlæg af 5 % samlet brak (til opfyldelse af grønningkravene) men med plejepligt (se næste).
- Vildtstriber/brak slås regelmæssigt (mindst 1 x/måned i perioden juni-august), for hvilket der ydes

fuld kompensation.

- Kompensation for tabt dækningsbidrag (DB2) på vildtstriber/brakarealer.

Tab, der berettiger til støtte:

Pakken indebærer direkte udgifter til indkøb og etablering af hegn samt afgrødetab inden for hegnet, og udgifter til etablering og pleje af vildtstriber, herunder tab af dækningsbidrag, som al sammen kan kompenseres 1:1. Eneste overlap til grønningkrav vil være evt. udlæg af brak (i stedet for vildtstriber), som for landmænd omfattet af grønningkrav derfor ikke kan kompenseres, mens den efterfølgende pleje (månedlige slåning) lovligt kan kompenseres fuldt ud når bortses fra den ene, pligtmæssige slåning (årligt).

Afgrødetab kan opgøres som gennemsnitligt udbytte/ha på landsplan over de f.eks. seneste 10 år.

Kontrolmulighed:

Ved at gøre ordningen til en samlet pakke, vil det være overskueligt at kontrollere hele ejendommen på én gang. Eftersom vildtstriberne skal udgøre 5 % af alle markblokke, vil det i princippet kun være nødvendigt at foretage stikprøvekontroller på enkelte blokke, og såfremt ejeren vælger udlæg af 5 % brak, skal brakarealet være samlet ét sted.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Et program som beskrevet vil ud over Hedehøg også gavne Sang- og Bomlærke samt Agerhøne og flere andre arter af rovfugle, herunder Tårnfalk og Musvåge og i det omfang Blå Kærhøg måtte brede sig nordpå fra sin tyske bestand, så også denne (+ selvfølgelig diverse insekter, mus & hare).

Referencer:

Brandtberg, N., Thomsen, H., Larsen, J. D. 2013: Bestandsvurderinger for 2013 - årsrapport fra Projekt Fokuseret Fugleforvaltning. Udelukkende elektronisk publiceret på dof.dk [Læs rapporten her](#)

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Grell, M.B., Heldbjerg, H., Rasmussen, B., Stabell, M., Tofft, J. og Vikstrøm, T. (red.) 2004: *Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003*. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 98: 45-100.

Hove, I. 2014: Succesfuld sommer for de danske hedehøge. *Fugle & Natur*. Dansk Ornitologisk Forening. 4:13-15.

Joest, R & Illner, H. 2011: Neuere Entwicklungen beim Feldvogelschutz in der Hellwegbörde. ABU-Soest, unpublished presentation (men gengivet f.s.v.a. Hedehøg hos Oppermann et. al 2012b p. 101).

Lerche-Jørgensen, M., Heldbjerg, H., Bouten, W., Schlaich, A., Koks, B. J., & Thorup, K. 2013: Montagu's harriers *Circus pygargus* in Southwest Jutland. Movement patterns in the breeding season - videnskabelig poster, Biodiversitetssymposium 2013. [Se posteren her](#)

Nygaard, T., Melfotte, H., Tofft, J. & Grell, M.B. 2014: [Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **108**: 1-144.

Oppermann, R., Hoffmann, J., Weinhold, U. & Kleemann, J. 2012b: Farmland as habitat for populations of species of conservation interest. In: Oppermann, R., Beaufoy, G. & Jones, G. (Eds.) 2012a: High Nature Value Farming in Europe. verlag regionalkultur. 97-109.

Skriver, J. 2014: Det hjælper at målrette indsats for sjældne fugle. [Web-Nyhed på DOF.dk 12.12.14](#)

Art: [Agerhøne \(*Perdix perdix*\)](#)

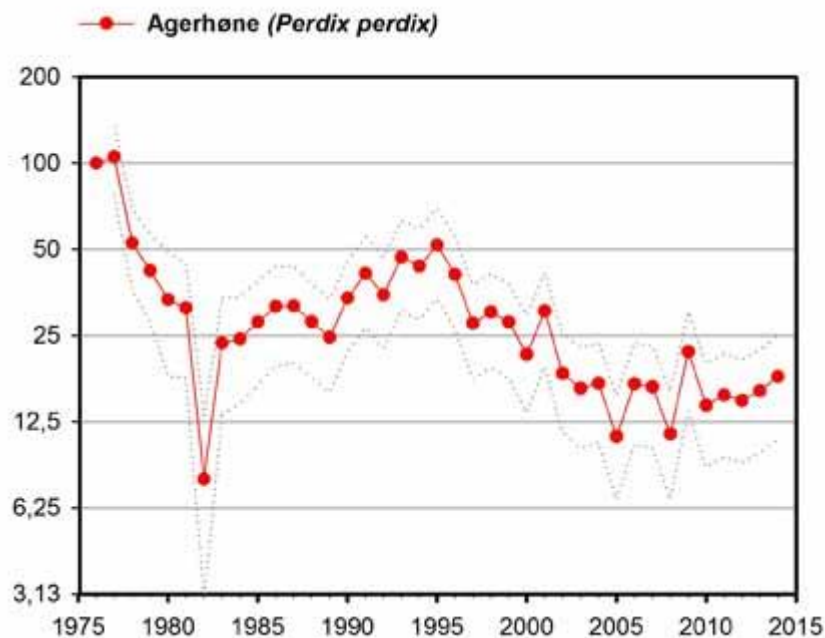
Beskyttelsesstatus (2014):

Global rødliste: LC
 DK rødliste: LC
 DK gulliste: -
 Birdlife SPEC: 3
 Fugledirektivet: -
 Jagttid: 16.9-15.10

Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:

Ynglepar i 2011: 6000
 Udvikling 1999-2011: Tilbagegang
 Ændring: 30-50%

Siden overvågning af Agerhønen indgik i DOFs punkttællingsprogram i 1976 er arten gået tilbage med gennemsnitligt 3,5 % om året, og bestands-indexet lå i 2013 på 16 % af indexet i 1976. Der synes at være indtrådt en stabilisering/svag fremgang på 0,5 % i det seneste 10-år.

Biotopskrav:

Her i landet er arten knyttet til agerlandets kultursteppe, hvor den lever året rundt. Undgår skove og byer. Har behov for større indhold af ukrudtsfrøplanter og insekter i marken, som kan opnås ved økologisk drift og/eller dyrkningsfrie bræmmer. Varig stub og rotationsbrak synes også at begunstige arten.

RSPB påpeger behovet for insekter til kyllingerne, ukrudtsfrø resten af året, og egnede redesteder.
Vildtstriber, barjordsstriber og insektvolde gavner arten.
Formodet årsag til tilbagegang:
Agerhønenes voldsomme tilbagegang formodes at skyldes intensiveringen i jordbruget, herunder den manglende adgang til føde for især kyllingerne.
Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):
Miljøministeriet, Naturstyrelsen (2013) beskriver, hvorledes diversificering af agerlandskab gennem skabelse af mosaikstruktur samt udlægning af markstriber langs læhegn mv. forenet med prædator kontrol gav en 100-dobling af Agerhønsbestanden på 7 år i forsøgsområde i Norfolk, samt at danske simuleringmodeller forudsiger, at udlægning af 1 ha markstriber pr. km ² i rene kornlandskaber medfører en stigning fra 2 - 3 til 20 ynglepar pr. km ² , men at dokumentation fra feltforsøg mangler.
Beskrivelse af foranstaltning(er):
Vildtstriber, barjordsstriber og insektvolde kan i dag udlægges uden fradrag i enkeltbetalingen (grundbetalingen), så længe arealet udgør <10 % af den samlede markblok, vildtstriberne er maksimalt 10 meter brede og barjordsstriberne maksimalt 3 meter brede, og at der såfremt der anlægges flere striber er min. 10 meter mellem disse. Initiativerne skal ikke indtegnes på markkort.
For at sikre denne smidighed, men samtidig sikre en langt videre udbredelse af disse faunafordrende foranstaltninger, foreslås indført en støtteordning, hvor landmændene kompenseres for etableringsomkostninger samt tab i dækningsbidrag (DB2), såfremt der etableres de til enhver tid lovlige faunafordrende foranstaltninger på 5 % af <i>alle</i> markblokke.
Tab, der berettiger til støtte:
Etableringsomkostninger og tab i dækningsbidrag (DB2) lader sig beregne ud fra gennemsnitsbetragtninger og kan kompenseres 1:1.
Kontrolmulighed:
Eftersom det ligger implicit i forslaget, at alle markblokke skal have 5 % faunafordrende initiativer, vil det kun være nødvendigt at foretage stikprøvekontrol på enkelte markblokke.
Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:
Ud over Agerhøne vil initiativet også gavne Sang- og Bomlærke samt Tårnfalk, Musvåge og til dels Vibe (hvis også barjordsstriber).
Referencer:
DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - <i>DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013</i> . Upubliceret.
DOF 2014: Danmarks Fugle . Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.
Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.
Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. 2014: Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013 . Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening. (Find oversigter over index og trends her)

Miljøministeriet, Naturstyrelsen 2013: Handlingsplan for Agerhøne. Webpublikation, [kan downloades her fra Naturstyrelsens hjemmeside](#).

RSPB 2014b: [Advising Farmers – Helping Species](#). Web-baseret rådgivning til landmænd. Opdateres løbende. [Relevante arter: [Agerhøne](#), [Vibe](#), [Sanglærke](#), [Bomlærke](#)]

Art: Engsnarre (<i>Crex crex</i>)
Beskyttelsesstatus (2014):
<p>Global rødliste: LC DK rødliste: NT DK gulliste: - Birdlife SPEC: 1 Fugledirektivet: Bilag 1 Jagttid: Fredet</p>
Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:
<p>Ynglepar i 2011: 160 Udvikling 1999-2011: Fluktuerende</p> <p>Engsnarre indgår ikke i DOFs Punkttællingsprogram, men blev dækket af DATSY-programmet, som i sin afrapportering (<i>Nygaard et al. 2014, p. 45 ff</i>) beskriver bestandsudviklingen således:</p> <p>Bestanden antages at have ligget på 10.-20.000 par i år 1900, men den aftog kraftigt i 20'erne, 30'erne og 40'erne. Den blev i 1963 således angivet som en fåtallig ynglefugl. I starten af 1970'erne anslås bestanden at have ligget på omkring 25-100 par, faldende til 20-30 par frem mod midten af 90'erne.</p> <p>Herefter skete en stigning frem mod 2003, hvor der registreredes 500 syngende hanner i alt. Det kan diskuteres, hvorvidt stigningen kan tilskrives intensiveret eftersøgning af denne nataktive art, men der skønnes at være tale om en reel fremgang. Stigningen fulgtes dog af et fald til 150-200 syngende hanner i 2004, et niveau, som har holdt sig siden, men med kraftige fluktuationer (således mere end 300 fugle i 2007). Tilsvarende fluktuationer har kunnet følges i de nordiske nabolande, og fremgangen frem mod 2003 menes at hænge sammen med en stigning i Østeuropa efter sammenbruddet i landbruget der, som skabte gode ynglebiotoper. Den efterfølgende tilbagegang i bestanden kan hænge sammen med forringelser af de nyopståede ynglebiotoper på grund af tilgroning eller opdyrkning.</p> <p>DATSY-projektet formår ikke at fastslå ynglebestanden endeligt, da uparrede, syngende hanner kan skifte plads i løbet af ynglesæsonen.</p>
Biotopskrav:
<p>Yngler fortrinsvis i fugtige enge med en naturlig og varieret engflora upåvirket af kunstgødning og sprøjtegifte. Tolererer ekstensiv græsning eller sent (august) høslæt. Trives ikke i kulturgræsser. Engsnarrevnlig høproduktion 3-doblede bestand i et engelsk forsøgsområde.</p>
Formodet årsag til tilbagegang:
<p>Tilbagegangen i første halvdel af forrige århundrede skyldtes utvivlsomt mekaniseringen af landbruget og nedgangen i antallet af egnede ynglelokaliteter. Mekaniseringen af høslæt medfører således ofte, at</p>

fuglene bliver dræbt af slåmaskinen, fordi de trykker sig. Og samtidig aftog arealer med vedvarende græs, ligesom arealerne i stigende omfang gødedes og pesticidbehandlede.

Genindvandringen omkring år 2000 skyldtes som nævnt nok i hovedsagen 'overproduktion' i landene sydøst for DK, kombineret med den udbredte braklægning i DK, som gav egnede ynglelokaliteter.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

I de 17 Natura 2000-områder, hvor Engsnarre forekommer på udpegningsgrundlaget, bør opstilles et støtteprogram, der kompenserer landmændene for afgrødetab som følge af forskudt høslæt (kan tidligst tages først i august med forringet foderværdi til følge). Endvidere er det en forudsætning for støtte, at høslæt foretages efter den foreskrevne 'Engsnarre-metode', det vil sige 'inde fra og ud' i spiral (som beskrevet hos *Miljø- og energiministeriet, 2000*). Der bør også kunne ydes fuld kompensation for afgrødetab, hvis slåning helt undlades og erstattes af afpudsning hvert 2. år.

Indtil der gennemføres generelt stop for gødskning og anvendelse af pesticider på § 3-arealer, kan støtten udvides til også at dække tab i dækningsbidrag, der kan henføres til manglende gødskning.

Tab, der berettiger til støtte:

Foderværdien af hø falder fra ca. 20. juni og frem, og mindsket foderværdi kan omregnes til specifikt tab ved høst i august i stedet.

Tabet ved total undladelse af slæt kan omregnes direkte som det gennemsnitlige dækningsbidrag ved enghø.

Kontrolmulighed:

Foranstaltningen vil alene finde anvendelse i 17 udvalgte Natura 2000-områder, og det kan ved kontrolinspektion i disse omkring 1. august konstateres, om der er foretaget høslæt på støttede arealer. For at lette kontrolfunktionen, kunne det gøres til et vilkår, at hele ådale medvirker i programmet.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Forskudt høslæt vil muligvis kunne gavne en art som Dobbeltbekkasin. Undladelse af gødskning og pesticidanvendelse vil gavne alle engfugle.

Referencer:

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

Grell, M.B. 1998: *Fuglenes Danmark*, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Miljø- og energiministeriet 2000: *Handlingsplan for bevarelse af den truede fugleart engsnarre (Crex crex)*. Skov- og Naturstyrelsen (Kan ses på www.nst.dk)

Nygaard, T., Meltofte, H., Tofft, J. & Grell, M.B. 2014: [Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **108** (2014): 1-144.

Art: [Vibe \(*Vanellus vanellus*\)](#)

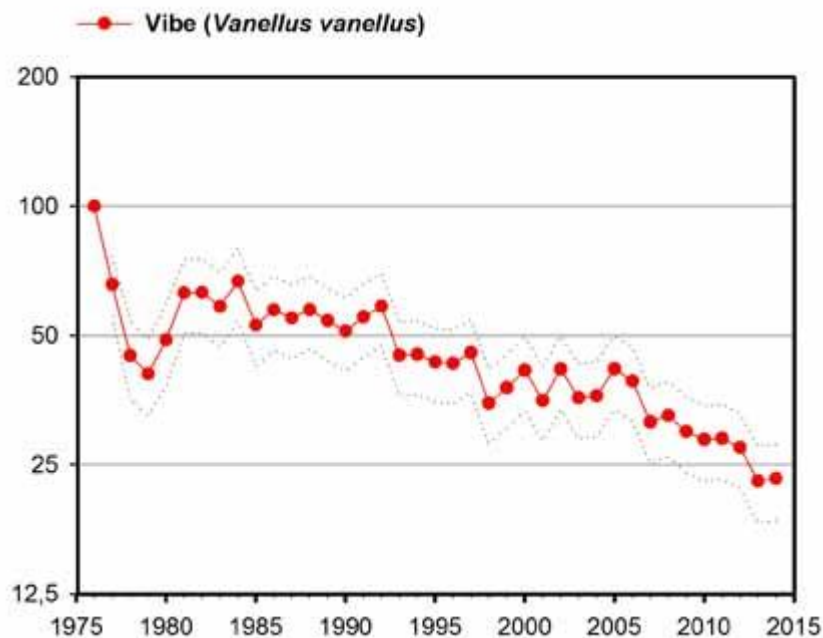
Beskyttelsesstatus (2014):

Global rødliste: LC
 DK rødliste: LC
 DK gulliste: X
 Birdlife SPEC: 2
 Fugledirektivet: -
 Jagttid: Fredet

Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:

Ynglepar i 2011: 20.000
 Udvikling 1999-2011: Tilbagegang
 Ændring: 33-50%

Viben er siden arten indgik i DOFs Punkttællingsprogram i 1976 gået tilbage med gennemsnitligt 2,4 % om året, og tilbagegangen er accelereret, idet den i de seneste 10 år er nået op på gennemsnitligt 6,3 % om året. Bestandsindekset i 2013 var således nede på 23 % af indekset i 1976.

Biotopskrav:

Viben foretrækker relativt tørre, åbne lokaliteter til redeanlæggelse (f.eks. nytilsåede vårsædsmarker), og herefter adgang til ekstensivt græssede enge med de nyklækkede unger. *European Commission, 2009*

angiver direkte sammenhæng mellem vårsædsmarker og egnede enge som en vigtig forudsætning for ynglesucces og som et oplagt *management*-forslag. Viben kan også gennemføre hele ynglecycklus på græssede enge, og vil her sandsynligvis begunstiges af sen udbinding.

Formodet årsag til tilbagegang:

Årsagen til Vibens markante tilbagegang skal søges dels i overgangen til vinterafgrøder på de dyrkede marker, dels i nedgangen i egnede engarealer til ungerne opvækst (og ikke mindst i de manglende direkte overgange mellem vårsædsarealer og enge). Den generelle intensivisering af landbrugsproduktionen i det hele taget (herunder øget pesticidforbrug og reduceret anvendelse af organisk gødning) har utvivlsomt også været en væsentlig årsag til artens tilbagegang. *Andersen (2012), (2013) og (2014)* dokumenterer med afsæt i et Sydfynsk overvågningsområde detaljeret tilbagegangen og dens formodede årsager i de seneste år.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

Eftersom Viben er stærkt afhængig af at kunne anlægge sin rede på forholdsvis bar jord i en vårafgrøde, subsidiært i 'vibelavninger' i vinterafgrøder (hvor afgrøderne mistrives grundet højt vandindhold i jorden og får lov at stå ubehandlede, se *Landbrugsinfo (2014)*), og samtidig er afhængig af efterfølgende at kunne føre sine unger til egnede, ekstensivt græssede enge, bør tilskud til ekstensiv græsning af enge udvides til alle enge og suppleres med krav om, at der på tilgrænsende omdriftsarealer *enten* udlægges/bevares mindst 1 ubehandlet vibelavning pr. ha inden for 100 meter fra engen *eller* udlægges vårafgrøder (uden forårstromling frem til 1. maj) i tilknytning til engen, subsidiært anlægges kunstigt såbed i marts med efterfølgende etablering af mellem- eller efterafgrøde (efter 1. maj).

Parceller med vårafgrøder/kunstige såbede i tilknytning til ekstensivt græssede arealer må gerne være i rotation. Blot skal landmanden sikre, at der hvert år er vårafgrøder/kunstige såbede på minimum 10 % af den markrand, der grænser op til engen, samt sikre, at det enkelte vårsædsareal/såbed er minimum 100 meter bredt.

Tab, der berettiger til støtte:

Tabet ved etablering af vår- i stedet for vinterafgrøder (subsidiært kunstigt såbed eller efterladt vibelavning) i tilknytning til engarealer og undladelse af behandling af disse frem til 1. maj kan beregnes dels som et ulempe-tab (bortfald af stordriftsfordel), dels – for ejendomme, der ikke er omfattet af kravet om flere afgrøder - som en gennemsnitlig nedgang i dækningsbidrag, der vil kunne kompenseres 1:1. Principperne i den nu ophævede støtteordning for afgrødevariation vil kunne finde anvendelse ([Bekendtgørelse nr. 75 af 29. januar 2013 om særlig støtte til landbrugere til afgrødevariation](#)).

For ejendomme med krav om flere afgrøder kompenseres alene for ulempe ved manglende tromling m.v. frem til 1. maj, såfremt kravet indfries ved etablering af vårafgrøde op til den støtteberettigede eng.

Kontrolmulighed:

Ved alene at åbne for denne tilskudsordning i geografisk tilknytning til en anden kontrolkrævende tilskudsordning (ekstensiv græsning), vil der ikke skulle foretages yderligere kontrolbesøg som følge af den foreslåede ordning. Det kan således kontrolleres i f.m. kontrollen af græsningstryk m.v., om der er etableret vibelavninger/vårafgrøder/kunstige såbede på tilgrænsende arealer.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Etablering af vårafgrøder/kunstige såbede på arealer op til ekstensivt græssede arealer vil også gavne Sang- og Bomlærke samt Agerhøne, Tårnfalk og Musvåge. Ekstensiv græsning af enge vil gavne et bredt register af vadefugle (herunder Rødben og Dobbeltbekkasin) samt Bynkefugl, Engpiber og Gul Vipstjert.

Referencer:

Andersen, N. 2012: [Vibeforår i landbrugslandet](#). Pandion 11.05.2012.

Andersen, N. 2013: Vibeforår i landbrugslandet – Opdatering 2013. Webpublikation, tilgængelig [her på DOF-Fyns hjemmeside](#)

Andersen, N. 2014: Vibe-alarm! Webpublikation, tilgængelig [her på DOF-Fyns hjemmeside](#).

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

DOFs Landbrugsgruppe 2010: Rejserapport fra DOF-Landbrugs besøg på 'Hope Farm', England 08.-11.08.10. Upubliceret.

European Commission 2009b: European Union Management Plan 2009-2011, Lapwing, *Vanellus vanellus*. Technical Report – 2009 – 033. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Lapwing%20EU_MP.pdf

Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. 2014: [Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013](#). Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening. (Find oversigter over index og trends [her](#))

Landbrugsinfo 2014: Faktaark om naturtiltag i marken. [Webportal](#). Senest opdateret 16.10.14.

Ring, S. 2014: Sådan "dyrker" vi fugle – på strandengene". Fugle & Natur. Dansk Ornitologisk Forening. Nr. 4:6-8

RSPB 2014b: [Advising Farmers – Helping Species](#). Web-baseret rådgivning til landmænd. Opdateres løbende. [Relevante arter, RSPB 2014b: [Agerhøne](#), [Vibe](#), [Sanglærke](#), [Bomlærke](#)]

<p>Art: Stor Kobbersneppe (<i>Limosa limosa</i>)</p>
<p>Beskyttelsesstatus (2014):</p> <p>Global rødliste: NT DK rødliste: VU DK gulliste: - Birdlife SPEC: 2 Fugledirektivet: - Jagttid: Fredet</p>
<p>Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:</p> <p>Ynglepar i 2012: 527-537 Udvikling 1999-2011: Stabil</p> <p>Stor Kobbersneppe indgår ikke i DOFs Punkttællingsprogram, men arten indgik i den sidste fase af DATSY-programmet, som i sin afrapportering (<i>Nygaard et al., 2014, p.54 ff</i>) beskriver bestandsudviklingen således:</p> <p>Bestanden af Stor Kobbersneppe steg i første halvdel af 1900-tallet som følge af en generel udbredning mod nord og vest (der måske kan skyldes forbedrede forurageringsvilkår i vinterkvarteret med udbredning af rismarker, som er dens foretrukne forageringslokalitet her) og nåede i 1960'erne en bestandsstørrelse på 397-557 par, fordelt på 58 lokaliteter. Men med store dræningsarbejder som fx i Skjern Å-deltaet aftog bestanden til ca. 350 par på 44-45 lokaliteter omkring 1970. Herefter gik arten atter frem, så der antagelig var omkring 935 par på over 60 lokaliteter i 1980. Siden er den forsvundet fra mange lokaliteter, så der omkring 2000-2002 kun var godt 700 par på 33 lokaliteter (idet det ved målrettet pleje på de vigtigste lokaliteter lykkedes at hæve bestandsstørrelserne på disse).</p> <p>I 2010-11 var antallet af ynglelokaliteter yderligere faldet, så arten kun fandtes på 23-24 lokaliteter, men stadig med en bestand på mellem 529 og 569 par.</p> <p>Det generelle billede er således koncentreret af arten på stadig færre lokaliteter med Vejlerne, Tipperne/Værnengene, Tøndermarsken og Mandø som de absolut vigtigste lokaliteter, der tilsammen huser langt over havdelen af den samlede, danske bestand.</p>
<p>Biotopskrav:</p> <p>Arten trives bedst på ugødet græsland med kort vegetation og et 'mostæppe' i bunden (<i>Nygaard et al., 2014, p. 56</i>).</p> <p>Arten behøver ifølge <i>Miljøministeriet, 2005</i> græsning eller høslæt. Græsning må gerne være både heste og kreaturer. Tidligste anbefalede udsætning: 15. maj ved 1 ungkreatur/ha eller 25. maj ved 2 ungkreaturer/ha. Høslæt i gødskede enge: tidligste høslætdato 20. juni. I ugødskede enge: tidligste høslætdato 25. juni. <i>Vikstrøm, 2008</i> anfører dog, at afhegning og tidlig udbinding i selve bredzonen – med henblik på skabelse</p>

af 'blå bånd' – har en positiv effekt på arten. Det samme gælder formentlig ekstensiv helårsgræsning. Det vigtigste er under alle omstændigheder, at (strand)engene græsses, og det vil være en bonus for arten, hvis landmanden vil påtage sig ulemperne ved foldstyring og/eller sen udbinding på visse arealer.

Formodet årsag til tilbagegang:

Når den Store Kobbersneppe i stigende omfang forlader kendte ynglelokaliteter skydes det utvivlsomt u hensigtsmæssig græsningspraksis, herunder for tidlig udbinding, for stort græsningstryk og gødsning af engene, samt tilgroning af ulejede enge. Det forhold, at det har været muligt at stoppe tilbagegangen på de lokaliteter, hvor disse faktorer optimeres i f.t. Kobbersneppen, indikerer, at det primært er lokale driftsforhold, der er afgørende, og ikke i samme grad forhold i vinterkvarter m.v.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

European Commission, 2007b foreslår eksplicit (p. 32), at "the use of more effective agri-environmental schemes is promoted to encourage sympathetic management of agricultural areas supporting breeding Black-tailed Godwit, especially that allow for compensation of loss of income."

Beskrivelse af foranstaltning(er):

I engområder med forekomst af Stor Kobbersneppe (dvs. i alle engområder, hvor arten konstateredes ynglende i DOFs DATSY-projekt) bør ud over et generelt hegnings- og plejetilskud tilbydes kompensation for sen udbinding/sent høslæt og/eller foldstyring. Støtte til afhegning og tidlig græsning af bredzoner ('blå bånd') bør sideløbende iværksættes.

Indtil eventuelt gødskningsforbud i § 3-arealer indføres, kunne også ydes kompensation for fald i dækningsbidrag, der kan henføres til manglende gødsning.

Tab, der berettiger til støtte:

Tab som følge af sen udbinding/sent høslæt/avanceret foldstyring kan opgøres som gennemsnitlige tab i dækningsbidrag og kompenseres 1:1. Hegningsomkostninger er veldefinerede.

Kontrolmulighed:

Tilskuddene vil typisk skulle ydes, hvor der alligevel ydes tilskud til ekstensiv græsning (og derfor er kontrolbehov). Der vil maksimalt være tale om i størrelsesordenen 30 lokaliteter årligt, og indsatsen kunne koncentreres om de 24 Natura 2000 områder, hvor Engrylle og/eller Brushane er på udpegningsgrundlaget (se Bilag II).

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Sen udbinding/sent høslæt/foldstyring vil gavne et bredt register af engens fugle, herunder også Rødben, Vibe og Dobbeltbekkasin samt arter som Gul Vipstjert og Bynkefugl. Det samme gælder græsning i det hele taget.

Referencer:

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

European Commission 2007b: Management Plan for Blacktailed Godwit, *Limosa limosa*) 2007-2009. Technical Report – 019 - 2007. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/black_tailed_godwit.pdf

Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Grell, M.B., Heldbjerg, H., Rasmussen, B., Stabell, M., Tofft, J. & Vikstrøm, T. (red.) 2004: *Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003*. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift **98**: 45-100.

Miljøministeriet 2005: *Handlingsplan for truede engfugle*. Skov- og Naturstyrelsen. (Kan ses på www.nst.dk)

Nygaard, T., Meltofte, H., Toft, J. & Grell, M.B. 2014: [Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **108** (2014): 1-144.

Ring, S. 2014: Sådan "dyrker" vi fugle – på strandengene". Fugle & Natur. Dansk Ornitologisk Forening. Nr. 4:6-8

Vikstrøm, T. 2008: Sidste dans med Brushanen? Fugle og Natur. Nr. 4:8-9. [Artiklen er tilgængelig her på DOFs hjemmeside.](#)

Art: Engryle (<i>Calidris alpina shinzii</i>)
Beskyttelsesstatus (2014):
<p>Global rødliste: LC DK rødliste: EN DK gulliste: AY/AT Birdlife SPEC: 3 Fugledirektivet: Bilag 1 Jagttid: Fredet</p>
Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:
<p>Ynglepar i 2012: 135 Udvikling 1999-2011: Tilbagegang Ændring: 20-33%</p> <p>Engryle er ikke omfattet af DOFs Punkttællingsprogram, men indgik i DATSY-programmet, i hvis afrapportering (<i>Nygaard et. al, 2014, p. 66 ff</i>) artens dramatiske bestandsudvikling beskrives – således fra måske 50.-100.000 par for 100 år siden til i dag formodentlig kun 135 par fordelt fortrinsvis på fem kerneområder (Vejlerne (58 par), Tipperne/Værnengene (25-27 par), Agger/Harboøre Tange (17-21 par), Rømmø (9 par) og Læssø (15 par). Bestandsopgørelserne stammer fra den seneste og hidtil mest grundige landsoptælling i 2012.</p> <p>Mere detaljeret beskrives tilbagegangen således: Udgangspunktet var som nævnt 50.-100.000 par ved begyndelsen af forrige århundrede. Derefter blev bestanden i perioden fra omkring 1920 til omkring 1970 voldsomt reduceret til omkring 1000 par fordelt på ca. 155 lokaliteter primært i kystområder over det meste af landet (hvor den tidligere også yngede på ferske indlandsenge). I forbindelse med DOFs andet Atlasprojekt i årene 1993-96 kunne der ses en yderligere tilbagegang til 450 par på et meget reduceret antal lokaliteter. Arten var specielt gået tilbage i de østlige dele af landet, mens den holdt nogenlunde stand i de vestlige og nordlige egne. På Tipperne gik Engrylen endda frem, og her yngede i årene 1986-94 i gennemsnit 124 par. I Vejlerne var bestanden ret stabil i perioden fra 1960'erne til 1996 i et antal svingende omkring 100 par. Nedgangen for landsbestanden fortsatte dog, og i 2000-02 blev det estimeret, at bestanden kun var på 340-360 par på blot 37 lokaliteter. Indsamling af data i forbindelse med DATSY-projektets afrapportering gav endog en endnu lavere bestand for disse år (255-295 par). Data fra årene 2009-11 viste fortsat nedgang, så bestanden var næsten halveret over de foregående knap 10 år til et niveau på 150-160 par.</p> <p>Den seneste og mest grundige optælling i nyere tid stammer som nævnt fra 2012, og viser en estimeret landsbestand på 135 par, fordelt næsten udelukkende på de fem kerneområder nævnt indledningsvist.</p>
Biotopskrav:
Fugtige enge er en forudsætning for ynglen. Grundvandstand må højst være 10-30 cm under jordoverfladen i maj og første halvdel af juni. Afvanding må ikke finde sted, og arten er sårbar overfor

gødskning.

God struktur på engene (pander og loer) er en forudsætning (tåler derfor ikke omlægninger, der ødelægger struktur).

Forudsætter ifølge *Miljøministeriet 2005* græsning med heste eller kreaturer. Tidligste anbefalede udsætning 25. maj ved 1 ungkreatur/ha eller 5. juni ved 2. ungkreaturer/ha. Ved høslæt må tidligste høslætsdato være 15. juli. *Vikstrøm, 2008* anfører dog, at afhegning og tidlig udbinding i selve bredzonen – med henblik på skabelse af 'blå bånd' – har en positiv effekt på arten. Det samme gælder formentlig ekstensiv helårsgræsning. Det vigtigste er under alle omstændigheder, at (strand)engene græsses, og det vi så være en bonus for arten, hvis landmanden derudover vil påtage sig ulemperne ved foldstyring og/eller sen udbinding på visse arealer.

Formodet årsag til tilbagegang:

Engrylens markante tilbagegang kan have en eller flere årsager i kombination. Den yngler på våde enge med græsning og høslæt. Vigtigt er det, at engene ikke tørrer ud i løbet af foråret og sommeren. En væsentlig grund til nedgangen i antallet af par i Danmark og det baltiske område er uden tvivl dræning af mange enge, der medfører udtørring tidligt på sommeren. Også omfanget af græsning er drastisk reduceret mange steder, så engene gror til.

Tydeligt er det, at de vigtigste områder i Danmark, hvor arten fortsat har pæne bestande, er EU-fuglebeskyttelsesområder med særlig 'engfugle-forvaltning'. Dog er der også en tendens til tilbagegang i disse 'velforvaltede' områder, hvilket kunne tyde på, at der også er mere overordnede årsager til Engrylens tilbagegang. Fx er prædationen på æg og rugende fugle i undersøgte områder i Danmark og Sverige så voldsom, at bestanden langt fra kan opretholde sig selv. Langs den svenske Kattegatskyst er det desuden påvist, at indavl kan spille en rolle i Engrylens tilbagegang.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

På alle enge i de 17 Natura 2000-områder, hvor Engrylen er udpegningsart (se Bilag II), bør ud over generelle hegnings- og plejetilskud tilbydes yderligere kompensation for sen udbinding/sent høslæt og/eller foldstyring, især hvis sådanne foranstaltninger er beskrevet i en naturplan for området. Sideløbende bør indføres tilskud til afhegning og tidlig græsning af bredzoner ('blå bånd').

Indtil eventuelt gødskningsforbud i § 3-arealer indføres, kunne også ydes kompensation for fald i dækningsbidrag, der kan henføres til manglende gødskning.

Tab, der berettiger til støtte:

Tab som følge af sen udbinding/sent høslæt samt undladelse af gødskning kan opgøres som gennemsnitlige tab i dækningsbidrag og kompenseres 1:1. Hegningsudgifter er veldefinerede.

Kontrolmulighed:

Tilskuddene vil typisk skulle ydes, hvor der alligevel ydes tilskud til ekstensiv græsning (og derfor er kontrolbehov). Der vil især være behov for ordningen i de fem kerneområder i DK, som nævnes ovenfor.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Sen udbinding/sent høslæt/avanceret foldstyring samt undladelse af gødskning vil gavne et bredt register

af engens fugle, herunder også Rødben, Vibe og Dobbeltbekkasin samt arter som Gul Vipstjert og Bynkefugl.

Referencer:

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

Grell, M.B. 1998: *Fuglenes Danmark*, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Grell, M.B., Heldbjerg, H., Rasmussen, B., Stabell, M., Tofft, J. & Vikstrøm, T. (red.) 2004: *Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003*. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift **98**: 45-100.

Miljøministeriet 2005: *Handlingsplan for truede engfugle*. Skov- og Naturstyrelsen. (Kan ses på www.nst.dk)

Nygaard, T., Meltofte, H., Tofft, J. & Grell, M.B. 2014: [Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **108** (2014): 1-144.

Ring, S. 2014: Sådan "dyrker" vi fugle – på strandengene". *Fugle & Natur*. Dansk Ornitologisk Forening. Nr. 4:6-8

Vikstrøm, T. 2008: Sidste dans med Brushanen? *Fugle og Natur*. Nr. 4:8-9. [Artiklen er tilgængelig her på DOFs hjemmeside.](#)

<p>Art: Brushane (<i>Calidris pugnax</i>)</p>
<p>Beskyttelsesstatus (2014):</p> <p>Global rødliste: LC DK rødliste: EN DK gulliste: - Birdlife SPEC: 2 Fugledirektivet: Bilag 1 Jagttid: Fredet</p>
<p>Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:</p> <p>Ynglepar i 2012: 63-69 Udvikling 1999-2011: Tilbagegang Ændring: 50-100%</p> <p>Brushanen indgår ikke i DOFs Punkttællingsprogram, men den indgik i den sidste fase af DATSY-programmet, hvis afrapportering (<i>Nygaard et al., 2014, p. 69 ff</i>), beskriver bestandsudviklingen således:</p> <p>Det formodes, at den samlede danske bestand i 1960erne var på et sted omkring ca. 1.220 ynglehunner på 106 lokaliteter. I 1980 resulterede en optælling i 500 ynglehunner, og i 2000-02 blev bestanden vurderet til 150 ynglehunner. I 2004 var der godt 100 ynglende Brushøns tilbage i Danmark og i 2010 nåede bestanden kun op på 49 registrerede ynglehunner; et lavpunkt, der blev 'overgået' i DATSY-projektets 2011-optælling, hvor kun 36-40 ynglende Brushøns blev registreret, ligesom endnu flere af de på det tidspunkt kendte 26 ynglelokaliteterne var blevet forladt. I 2012 rettede bestanden sig dog lidt (til 63-69 ynglehunner) som følge af en øgning af bestanden på Tipperne. Bestanden er koncentreret om Bygholm Vejle og Tipperne (hvor tilsammen 59 ynglehunner ud af de 63-69 findes), og arten forekom i 2012 kun på 7 lokaliteter derudover (altså i alt 9 ynglelokaliteter tilbage i DK).</p>
<p>Biotopskrav:</p> <p>Fugtige enge er en forudsætning for ynglen. Grundvandstand må højst være 10-30 cm under jordoverfladen i maj og første halvdel af juni. Afvanding må ikke finde sted, og arten tåler overhovedet ikke gødsning.</p> <p>God struktur på engene (pander og loer) er en forudsætning (tåler derfor ikke omlægninger, der ødelægger struktur).</p> <p>Forudsætter ifølge <i>Miljøministeriet, 2005</i> græsning med heste eller kreaturer. Tidligste anbefalede udsætning 28. maj ved 1 ungdreger/ha eller 5. juni ved 2. ungdreger/ha. Ved høslæt må tidligste høslætsdato være 15. juli. <i>Vikstrøm, 2008</i> anfører dog, at afhegning og tidlig udbinding i selve bredzonen – med henblik på skabelse af 'blå bånd' – har en positiv effekt på arten. Det samme gælder formentlig ekstensiv helårsgræsning. Det vigtigste er under alle omstændigheder, at (strand)engene græsses, og det</p>

vil så være en bonus for arten, hvis landmanden derudover vil påtage sig ulemperne ved foldstyring og/eller sen udbinding på visse arealer.

Formodet årsag til tilbagegang:

Forvaltningen af især fugtighed, gødskning og græsningstryk er af stor betydning for Brushanens trivsel på en ynglelokalitet, og det formodes, at arten er forsvundet fra mange af de tidligere ynglelokaliteter på grund af intensiveret landbrugsmæssig udnyttelse.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

For at hjælpe en positiv udvikling af den danske bestand på vej og forbedre forholdene for de Brushøns, der allerede yngler her i landet, bør ynglelokaliteterne forvaltes specifikt med omtanke for arten (*Miljøministeriet, 2005*). Det betyder blandt andet, at vegetationen i yngletiden højst må have en længde på 10 cm, og at forstyrrelser og slåning i yngletiden bør minimeres. Endelig anbefales en passende saltholdighed (på højst 4 ‰) samt tilstedeværelse af tuer, pander og loer for at sikre ungerens overlevelse bedst muligt (*Søgaard et al. 2005*).

På alle engområder i de 17 Natura 2000-områder, hvor Brushanen er på udpegningsgrundlaget, bør der udover generelle tilskud til hegning og pleje tilbydes yderligere kompensation for sen udbinding/sent høslæt og/eller avanceret foldstyring. Sideløbende bør indføres støtteordning til afhegning og tidlig græsning af bredzoner ('blå bånd').

Indtil eventuelt gødskningsforbud i § 3-arealer indføres, bør der også ydes kompensation for fald i dækningsbidrag, der kan henføres til manglende gødskning (eftersom arten tilsyneladende slet ikke tåler gødskning).

Tab, der berettiger til støtte:

Tab som følge af sen udbinding/sent høslæt/avanceret foldstyring samt undladelse af gødskning kan opgøres som gennemsnitlige tab i dækningsbidrag og kompenseres 1:1. Hegnsomkostninger er veldefinerede.

Kontrolmulighed:

Tilskuddene vil typisk skulle ydes, hvor der alligevel ydes tilskud til ekstensiv græsning (og derfor er kontrolbehov).

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Sen udbinding/sent høslæt/avanceret foldstyring samt undladelse af gødskning vil gavne et bredt register af engens fugle, herunder også Rødben, Vibe og Dobbeltbekkasin samt arter som Gul Vipstjert og Bynkefugl.

Referencer:

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

Grell, M.B. 1998: *Fuglenes Danmark*, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk

Forening.

Grell, M.B., Heldbjerg, H., Rasmussen, B., Stabell, M., Tofft, J. & Vikstrøm, T. (red.) 2004: *Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003*. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift **98**: 45-100.

Miljøministeriet 2005: *Handlingsplan for truede engfugle*. Skov- og Naturstyrelsen. (Kan ses på www.nst.dk)

Nygaard, T., Meltofte, H., Tofft, J. & Grell, M.B. 2014: [Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **108**: 1-144.

Ring, S. 2014: Sådan "dyrker" vi fugle – på strandengene". Fugle & Natur. Dansk Ornitologisk Forening. Nr. 4:6-8

Søgaard, B., Skov, F., Ejrnæs, R., Nielsen, K.E., Pihl, S. & Clausen, P. 2005: Kriterier for gunstig bevaringsstatus. 3. udgave. – Faglig rapport fra DMU nr. 457.

Vikstrøm, T. 2008: Sidste dans med Brushanen? Fugle og Natur. Nr. 4:8-9. [Artiklen er tilgængelig her på DOFs hjemmeside.](#)

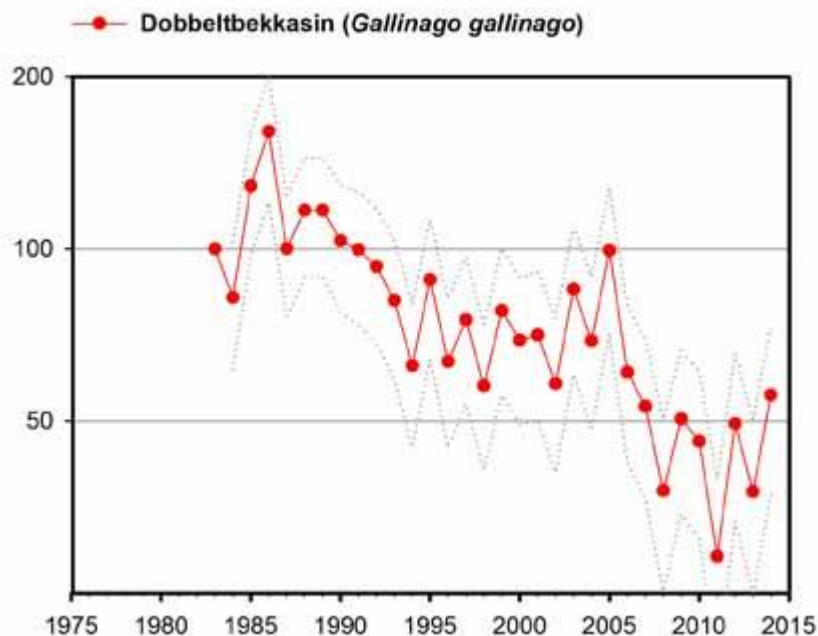
Art: Dobbeltbekkasin (*Gallinago gallinago*)**Beskyttelsesstatus (2014):**

Global rødliste: LC
 DK rødliste: LC
 DK gulliste: -
 Birdlife SPEC: 3
 Fugledirektivet: -
 Jagttid: 1.9-31.12

Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:

Ynglepar i 2011: 1.300
 Udvikling 1999-2011: Tilbagegang
 Ændring: 33-50%

Siden Dobbeltbekkasinen blev omfattet af DOFs Punkttællingsprogram i 1983 er bestanden gennemsnitligt gået tilbage med 3,8 % om året – en udvikling, der er accelereret, idet den gennemsnitlige tilbagegang i det seneste 10-år har været på 9,4 % om året, og bestandsindekset i 2013 var på 35 % af indekset i 1983.

Biotopskrav:

Yngler i fugtige moser, kær, enge og overdrev. Foretrækker fugtige områder i begyndende tilgroning og klarer sig godt i våde enge og moser, der er tilgroet med halvåben rørsump og spredte pilekrat. Undgår tørre og tætgræssede arealer. Begunstiges af fugtig og blød bund og halvhøj vegetation.

Formodet årsag til tilbagegang:
Årsagen til Dobbeltbekkasinens tilbagegang må formodes at ligge i nedgangen i egnede yngebiotoper – også selv om arten synes mindre sårbar overfor begyndende tilgroning end andre vadefugle.
Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):
<p>Beskrivelse af foranstaltning(er): Der bør via de generelle plejetilskud ydes kompensation for ekstensivering af driften i de vådeste dele af græssede enge, samt yderligere kompensation for sen udbinding/unkladelse af høslæt og/eller avanceret foldstyring på egnede lokaliteter.</p> <p>Tab, der berettiger til støtte: Ekstensivering/sen udbinding lader sig opgøre som en gennemsnitlig nedgang i dækningsbidraget og kan kompenseres 1:1</p> <p>Kontrolmulighed: For at lette kontrollen med yderligere tilskud til ekstensiv græsning/sen udbinding kunne sættes et minimumskrav til antal ha (f.eks. 50 ha), der skal være tilmeldt ordningen – men sådan at flere ejere kan gå sammen om at opfylde arealkravet, så længe det ligger samlet.</p>
Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:
Ekstensiveret drift af græsningsenge vil have positiv effekt på alle engfugle, herunder Rødben, Vibe, Gul Vipstjert og Bynkefugl.
Referencer:
<p>DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - <i>DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013</i>. Upubliceret.</p> <p>DOF 2014: Danmarks Fugle. Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.</p> <p>European Commission 2009a: European Union Management Plan 2009-2011, Redshank, <i>Tringa totanus</i>. Technical Report – 2009 – 031. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Redshank%20EU_MP.pdf</p> <p>Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.</p> <p>Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. 2014: Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013. Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening. (Find oversigter over index og trends her)</p> <p>Miljøministeriet 2005: <i>Handlingsplan for truede engfugle</i>. Skov- og Naturstyrelsen. (Kan ses på www.nst.dk)</p> <p>Ring, S. 2014: Sådan “dyrker” vi fugle – på strandengene”. Fugle & Natur. Dansk Ornitologisk Forening. Nr. 4:6-8</p>

<p>Art: Kirkeugle (<i>Athene noctua</i>)</p>
<p>Beskyttelsesstatus (2014):</p> <p>Global rødliste: LC DK rødliste: EN DK gulliste: - Birdlife SPEC: 3 Fugledirektivet: - Jagttid: Fredet</p>
<p>Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:</p> <p>Ynglepar i 2013: 30 (Bestanden faldt til 12 par i 2014) Udvikling 1999-2011: Tilbagegang Ændring: 50-100%</p> <p>Kirkeuglen indgår ikke i DOFs Punkttællingsprogram, men arten indgik i DATSY-prorammet og er aktuelt omfattet af Projekt Fokuseret Fugleforvaltning. Afrapporteringen af førstnævnte (<i>Nygaard et al., 2014, p. 90 ff</i>) og årsrapporteringen for 2013 (<i>Brandtberg et al., 2014, p. 4 f</i>) giver følgende billede af bestandsudviklingen:</p> <p>Kirkeuglen har været i stærk tilbagegang siden begyndelsen af 1970'erne. Før den tid var Kirkeuglen formentlig Jyllands mest almindelige ugleart, og den fandtes tillige på Fyn og Langeland. Tilbagegangen omfatter både en indskrænkning af udbredelsen og en nedgang i bestandstætheden. Hovedparten af bestanden findes i dag i Himmerland, hvortil kommer små bestande på Randerseggen/Djursland og i Sydvestjylland. Bestanden formodes i 2000 at have været på over 100 par, mens den i 2012 ansloges til 38 par, og i 2013 var faldet til under 30 par. I 2014 er kun fundet 12 par (<i>Skriver, 2014</i>).</p>
<p>Biotopskrav:</p> <p>Kirkeuglen er knyttet til det åbne landskab, hvor den især yngler omkring gårde og landsbyer. Redestedet er ofte ved menneskelig bebyggelse, som fx under tagbeklædning eller i hulrum i bygninger.</p> <p>Den fouragerer meget på jorden (tager orm og insekter m.v.) og er afhængig af vedvarende, kort græs (afgræsset/slået) og bar jord.</p> <p>I løbet af året bruger et par halvdelen af tiden indenfor et areal på i gennemsnit kun 2,6 ha, og 90 % af tiden bruges indenfor et areal på i gennemsnit 41 ha. Da Kirkeuglen således bruger halvdelen af tiden indenfor 125 meter fra redestedet er det vigtigt, at der er adgang til rigelig føde – herunder vedvarende græs - inden for denne korte afstand.</p>

Formodet årsag til tilbagegang:

Meget tyder på, at det er dødeligheden hos ungerne, der er hovedårsagen til artens tilbagegang. Dødeligheden hos voksne individer og kuldstørrelser synes således ikke at være hhv. steget/faldet i tilnærmelsesvis samme omfang som stigningen i ungedødeligheden, hvor andelen af lagte æg, der er resulteret i udføjne unger, er faldet fra 60 % før år 2000 til nu 32 %. (*Jacobsen, 2006; Thorup et al 2010; Thorup et al 2013*).

Den stigende ungedødelig formodes at hænge direkte sammen med manglende fødeudbud, hvilket er eksperimentelt eftervist ved at udlægge føde i form af døde kyllinger i yngletiden, som de voksne bragte til reden med øget ungeoverlevelse (fra 27 til 79 %) til resultat (*Nygaard et al., 2014, p. 91*).

Det understøtter, at fødemangel i yngletiden, hvor Kirkeuglerne er afhængige af at kunne finde især hvirvelløse dyr på bar jord eller i afgræssede områder i maj-juli, kan være hovedårsagen til artens tilbagegang. Som et forsøg på at hjælpe bestanden blev der opsat over 200 redekasser i løbet af nogle år, men redekasserne havde ingen effekt på bestandsudviklingen.

Kirkeuglens afhængighed af arealer med kort græs underbygges af, at der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem kort afstand til græsarealer og kuldstørrelse samt antallet af udføjne unger. Denne sammenhæng indikerer, at tilbagegangen kan hænge sammen med den reduktion i græssede arealer, der er sket igennem de seneste 30-40 år.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

Der bør etableres varige græsarealer i tilknytning til ynglestederne (det vil sige rundt om de ejendomme, hvor Kirkeuglen stadig yngler, samt andre egnede lokaliteter i det tilbageværende udbredelsesområde), og der bør derfor indføres en tilskudsordning, der dækker etablering af sådanne arealer (gerne samtlige de 2,6 ha, ugerne ifølge *Sunde et al, 2009* gennemsnitligt opholder sig i det meste af tiden), herunder evt. hegning, subsidiært pleje (mekanisk slåning). Græsarealerne må hverken gødes eller pesticidbehandles. Et igangværende partnerskabssamarbejde omkring Kirkeuglen udløber snart, hvorfor LDP bør være klar med tilskudsordninger til Kirkeuglevenlig drift i hele artens tilbageværende udbredelsesområde (Himmerland).

Tab, der berettiger til støtte:

Udlæg af varigt græs (i stedet for traditionelle afgrøder) kan beregnes dels som en etableringsomkostning, dels som en årlig nedgang i dækningsbidraget (DB2) for det pågældende areal, der kan kompenseres 1:1. Evt. etablering af hegn kan ligeledes beregnes som en gennemsnitlig engangsydelse, og alternativt kan slåningsomkostninger fastlægges.

Kontrolmulighed:

De vedvarende græsarealer skal etableres i umiddelbar tilknytning til de ejendomme, hvor Kirkeuglerne yngler/potentielt vil kunne yngle, hvorfor det ved kontrolbesøg på disse vil være hurtigt at overskue, om græsarealet er etableret, ligesom det vil aftegne sig tydeligt på luftfotos.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Etablering af vedvarende græs i tilknytning til enkeltejendomme vil samtidig gavne arter som Stær, Solsort og rovfugle som Tårnfalk og Musvåge.

Referencer:

Andersen, L.H., C. Pertoldi, V. Loeschcke, J.T. Laursen, T.H. Jensen & T.N. Kristensen 2013: Kan kirkeuglen (*Athene noctua*) reddes i Danmark? – Flora og Fauna 119(1): 1-9.

Brandtberg, N., Thomsen, H., Larsen, J. D. 2013: Bestandsvurderinger for 2013 - årsrapport fra Projekt Fokuseret Fugleforvaltning. Udelukkende elektronisk publiceret på dof.dk [Læs rapporten her](#)

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Jacobsen, L.B. 2006: Ynglebestanden af Kirkeuglen (*Athene noctua*) i Vendsyssel og Himmerland 1981-2000. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 100: 35-43.

Jacobsen, L.B., P. Sunde, C. Rahbek, T. Dabelsteen & K. Thorup 2013: Territorial calls in Little Owls: spatial dispersion and social interplay of mates and neighbours. – *Ornis Fennica* 90:41-49.

Pertoldi, C., I. Pellegrino, M. Cucco, N. Mucci, E. Randi & J.T. Laursen 2012: Genetic consequences of population decline in the Danish population of the little owl (*Athene noctua*). – *Evol. Ecol. Res.* 14: 921-932.

Nygaard, T., Meltofte, H., Tofft, J. & Grell, M.B. 2014: [Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **108**: 1-144.

Skriver, J. 2014: Det hjælper at målrette indsats for sjældne fugle. [Web-Nyhed på DOF.dk 12.12.14](#)

Sunde, P., K. Thorup, L.B. Jacobsen, M.H. Holsegård-Rasmussen, N. Ottessen, S. Svénné & C. Rahbek 2009: Spatial behavior of little owls (*Athene noctua*) in a declining low-density population in Denmark. – *J. Ornithol.* 150: 537-548.

Thorup, K., P. Sunde, L.B. Jacobsen & C. Rahbek 2010: Breeding season food limitation drives population decline of the Little Owl *Athene noctua* in Denmark. – *Ibis* 52: 803-812.

Thorup, K., D. Pedersen, P. Sunde, L.B. Jacobsen & C. Rahbek 2013: Seasonal survival rates and causes of mortality of Little Owls in Denmark. – *J. Ornithol.* 154: 183-190.

Art: Sanglærke (<i>Alauda arvensis</i>)																																																																																				
Beskyttelsesstatus (2014):																																																																																				
<p>Global rødliste: LC DK rødliste: LC DK gulliste: - Birdlife SPEC: 3 Fugledirektivet: - Jagttid: Fredet</p>																																																																																				
Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:																																																																																				
<p>Ynglepar i 2011: 700.000 Udvikling 1999-2011: Tilbagegang Ændring: 33-50%</p> <p>Siden Sanglærken indgik i DOFs Punkttællingsprogram i 1976 er den gennemsnitligt gået tilbage med 2 % om året. I det sidste 10-år kan dog spores en vis stabilisering, og den gennemsnitlige tilbagegang er reduceret til 0,6 % om året. Bestandsindekset i 2013 lå på 41 % af indekset i 1976.</p>																																																																																				
<p style="text-align: center;">—●— Sanglærke (<i>Alauda arvensis</i>)</p> <table border="1"> <caption>Estimated data points from the population index graph</caption> <thead> <tr> <th>Year</th> <th>Index (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>1975</td><td>100</td></tr> <tr><td>1976</td><td>90</td></tr> <tr><td>1977</td><td>95</td></tr> <tr><td>1978</td><td>75</td></tr> <tr><td>1979</td><td>70</td></tr> <tr><td>1980</td><td>75</td></tr> <tr><td>1981</td><td>70</td></tr> <tr><td>1982</td><td>75</td></tr> <tr><td>1983</td><td>70</td></tr> <tr><td>1984</td><td>75</td></tr> <tr><td>1985</td><td>65</td></tr> <tr><td>1986</td><td>65</td></tr> <tr><td>1987</td><td>65</td></tr> <tr><td>1988</td><td>65</td></tr> <tr><td>1989</td><td>70</td></tr> <tr><td>1990</td><td>70</td></tr> <tr><td>1991</td><td>70</td></tr> <tr><td>1992</td><td>70</td></tr> <tr><td>1993</td><td>75</td></tr> <tr><td>1994</td><td>75</td></tr> <tr><td>1995</td><td>75</td></tr> <tr><td>1996</td><td>70</td></tr> <tr><td>1997</td><td>70</td></tr> <tr><td>1998</td><td>70</td></tr> <tr><td>1999</td><td>70</td></tr> <tr><td>2000</td><td>65</td></tr> <tr><td>2001</td><td>60</td></tr> <tr><td>2002</td><td>55</td></tr> <tr><td>2003</td><td>50</td></tr> <tr><td>2004</td><td>40</td></tr> <tr><td>2005</td><td>40</td></tr> <tr><td>2006</td><td>40</td></tr> <tr><td>2007</td><td>40</td></tr> <tr><td>2008</td><td>40</td></tr> <tr><td>2009</td><td>45</td></tr> <tr><td>2010</td><td>40</td></tr> <tr><td>2011</td><td>40</td></tr> <tr><td>2012</td><td>40</td></tr> <tr><td>2013</td><td>40</td></tr> <tr><td>2014</td><td>40</td></tr> <tr><td>2015</td><td>40</td></tr> </tbody> </table>	Year	Index (%)	1975	100	1976	90	1977	95	1978	75	1979	70	1980	75	1981	70	1982	75	1983	70	1984	75	1985	65	1986	65	1987	65	1988	65	1989	70	1990	70	1991	70	1992	70	1993	75	1994	75	1995	75	1996	70	1997	70	1998	70	1999	70	2000	65	2001	60	2002	55	2003	50	2004	40	2005	40	2006	40	2007	40	2008	40	2009	45	2010	40	2011	40	2012	40	2013	40	2014	40	2015	40
Year	Index (%)																																																																																			
1975	100																																																																																			
1976	90																																																																																			
1977	95																																																																																			
1978	75																																																																																			
1979	70																																																																																			
1980	75																																																																																			
1981	70																																																																																			
1982	75																																																																																			
1983	70																																																																																			
1984	75																																																																																			
1985	65																																																																																			
1986	65																																																																																			
1987	65																																																																																			
1988	65																																																																																			
1989	70																																																																																			
1990	70																																																																																			
1991	70																																																																																			
1992	70																																																																																			
1993	75																																																																																			
1994	75																																																																																			
1995	75																																																																																			
1996	70																																																																																			
1997	70																																																																																			
1998	70																																																																																			
1999	70																																																																																			
2000	65																																																																																			
2001	60																																																																																			
2002	55																																																																																			
2003	50																																																																																			
2004	40																																																																																			
2005	40																																																																																			
2006	40																																																																																			
2007	40																																																																																			
2008	40																																																																																			
2009	45																																																																																			
2010	40																																																																																			
2011	40																																																																																			
2012	40																																																																																			
2013	40																																																																																			
2014	40																																																																																			
2015	40																																																																																			
Biotopskrav:																																																																																				
<p>Sanglærken er knyttet til det åbne land (steppefugl), hvor den er afhængig af adgang til bar jord – f.eks. i skiftende afgrøder hen gennem ynglesæsonen (således vårafgrøder om foråret, roer senere på sæsonen og nyslåede græs- og høarealer/græssede enge senere endnu). Sanglærken kan få op til tre kuld unger på</p>																																																																																				

en sæson, men er så afhængig af, at der er fødeadgang ved alle tre kuld – herunder bar jord.

Formodet årsag til tilbagegang:

Intensiveringen af landbrugsdriften, herunder sammenlægning af marker og monotonisering formodes at være de afgørende faktorer bag artens tilbagegang. Tidligere tiders mosaiklandskab med mange forskellige afgrødetyper forsamlet på et lille areal gjorde det muligt for lærkerne at finde føde sommeren igennem. Den store udbredelse af tætte vinterafgrøder er utvivlsomt en vigtig årsag til artens tilbagegang.

European Commission 2007a opsummerer de vigtigste trusler mod Sanglærken som værende en kombination af reduceret afgrødediversifikation, stigende dominans af vinterafgrøder, intensivering af driften af græsarealer og forøget brug af pesticider og gødning.

Odderskær et al., 1997 har eftervist, at etablering af bare pletter, 'lærkepletter', i vårbyg kan fremme arten, og det indgår i dag som et element i det engelske landdistriktsprogram (se f.eks. *DOFs Landbrugsgruppe, 2010*). *DOF-Vestjylland, 2012* har eftervist at lærkepletter har en effekt i såvel vår- som vinterafgrøder, dog størst i vårafgrøder.

European Commission 2007a anbefaler incitamenter til økologisk drift og større udbredelse af vårafgrøder samt efterladelse af utilsåede pletter i vintersæd som de væsentligste initiativer til fremme af Sanglærkebestanden. Hertil kommer initiativer som fremme af vinterstub og ekstensivering af driften af græsarealer samt regler for behandling af brakarealer, så de ikke slås i yngletiden.

Et svensk studie (*Josefsson et al., 2013*) efterviser, at randzoner langs vandløb har en positiv effekt på lærkebestandene i de tilgrænsende marker, fordi der er et rigere insektliv i overgangen mellem randzonerne og de dyrkede marker. Studiet tilbageviste således tidligere studier, som indikerede, at randzoner ikke havde nævneværdig betydning, eftersom Sanglærken sjældent fouragerer i selve randzonerne med deres typisk høje vegetation.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

Lærkepletter kan i dag etableres på op til 10 % af den enkelte markblok uden reduktion i enkeltbetalingen/grundbetalingen, blot den enkelte plet ikke overstiger 10x10 meter. Sådanne faunaforbedrende initiativer skal ikke indtegnes på markkortet.

Denne fleksibilitet er vigtig at opretholde, men hvis 'lærkepletter' skal vinde udbredelse, er det nødvendigt at yde landmændene kompensation for etablering, udbyttenedgang og evt. pleje af pletterne.

Det foreslås, at en sådan kompensationsordning indføres på vilkår, at lærkepletterne etableres i minimum 5 % af alle markblokke (letter tilsynet og øger naturindholdet på ejendommen som helhed). Lærkepletter bør dog kunne erstattes af f.eks. barjordsstriber eller andre faunaforbedrende foranstaltninger på enkelte blokke, men stadig sådan, at 5 % af alle blokke er udlagt med faunaforbedrende foranstaltninger. Ved kun at stille krav om 5 % sikres 'luft' op til de tilladte 10 % for eventuelle fugt- eller tørkeskader, som så også vil kunne bibeholdes (uden underkendelse af grundbetalingen).

Etablering i tilknytning til (men dog adskilt fra) udyrkede randzoner og brak, udlagt til opfyldelse af grønningkrav, bør fremmes via konsulentbistanden.

Tab, der berettiger til støtte:

Der er etableringsomkostninger forbundet med anlæg (hvad enten det sker ved at untlade tilsåning eller ved efterfølgende fræsning – se nærmere herfor hos *Videncentret for Landbrug 2013* - og eventuel pleje

(gen-fræsning i juli), ligesom der er et afgrødetab forbundet med lærkepletterne/andre faunaforbedrende foranstaltninger. Alle forhold kan opgøres dels som direkte udgifter, dels som nedgang i dækningsbidrag, der kan kompenseres 1:1.

Etablering af randzoner/brak til opfyldelse af grønningkrav kan naturligvis ikke nyde tilskud, men samspil med lærkepletter bør som nævnt fremmes gennem den fokusering af konsulenttjenesten på faunaforbedrende foranstaltninger, som Landdistriktsprogrammet afsætter midler til.

Kontrolmulighed:

Ved at kræve udlæg af lærkepletter (subsidiært andre faunaforbedrende foranstaltninger) på 5 % af alle markblokke, vil kontrollen kunne indskrænkes til stikprøvekontroller på enkelte markblokke.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Lærkepletter vil også gavne andre af agerlandets fugle, herunder Vibe og Bomlærke.

Referencer:

Brodier, S., Augiron, S., Cornulier, T. & Bretagnolle, V. 2014: Local improvement of skylark and corn bunting population trends on intensive arable landscape: a case study of the conservation tool Natura 2000. *Animal Conservation* **17** (2014) 204-216.

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

DOFs Landbrugsgruppe 2010: Rejserapport fra DOF-Landbrugs besøg på 'Hope Farm', England 08.-11.08.10. Upubliceret.

DOF-Vestjylland 2012: Lærkepletforsøg 2012 – *afrapportering 16.08.12*. Upubliceret.

European Commission 2007a: Management Plan for Skylark, (*Alauda arvensis*) 2007-2009. Technical Report – 006 - 2007. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:

<http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/skylark.pdf>

Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. 2014: [Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013](#). Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening. (Find oversigter over index og trends [her](#))

Josefsson, J., Berg, Å., Hiron, M., Pärt, T. & Eggers, S. 2013: Grass buffer strips benefit invertebrate and breeding skylark numbers in a heterogeneous agricultural landscape. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, Volume 181, 101–107. [Se kort omtale her på SLU's hjemmeside](#).

Odderskær, P., Prang, A., Poulsen, J.G., Andersen, P.N. & Elmegaard, N. 1997: Skylark (*Alauda arvensis*) utilisation of micro-habitats in spring barley fields. *Agriculture, Ecosystems & Environment* **62**: 21-29.

RSPB 2014b: [Advising Farmers – Helping Species](#). Web-baseret rådgivning til landmænd. Opdateres løbende. [Relevante arter: [Agerhøne](#), [Vibe](#), [Sanglærke](#), [Bomlærke](#)]

Videncentret for Landbrug 2012: Lærkeletter (fakta-ark, april 2012)

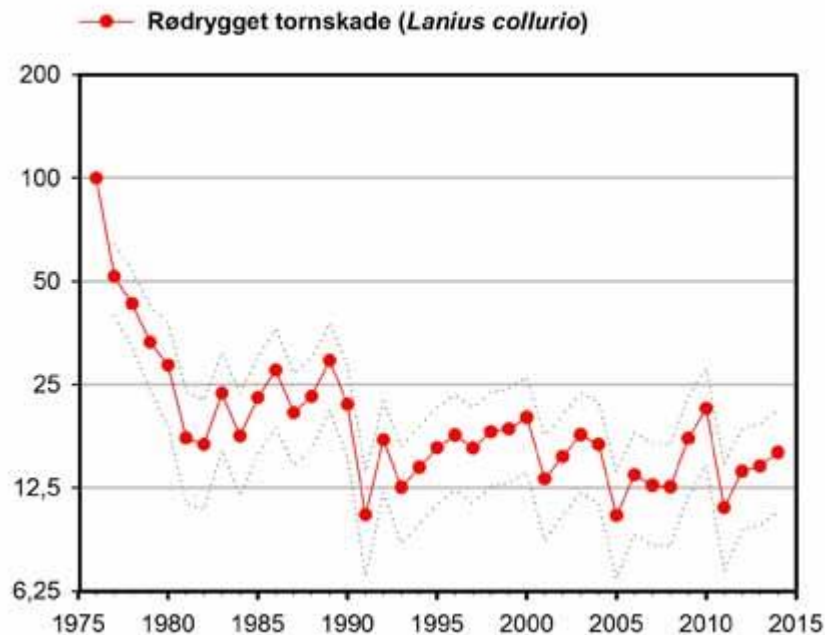
Art: [Rødrygget Tornskade \(*Lanius collurio*\)](#)**Beskyttelsesstatus (2014):**

Global rødliste: LC
 DK rødliste: LC
 DK gulliste: -
 Birdlife SPEC: 3
 Fugledirektivet: Bilag 1
 Jagttid: Fredet

Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:

Ynglepar i 2011: 1.500
 Udvikling 1999-2011: Stabil

Den Rødryggede Tornskade er siden arten blev omfattet af DOFs Punktællingsprogram i 1976 gået tilbage med gennemsnitligt 2,7 % om året, idet der dog er sket en stabilisering over det seneste 10-år. Bestandsindekset i 2013 er på 15 % af indekset i 1976.

Biotopskrav:

Lysåbne partier m. overdrevspræg/rigt udbud af store biller – gerne i store skovlysninger, og gerne på arealer hvor store græssere året rundt sikrer forekomst af gødning som levesteder for store biller, som den Rødryggede Tornskade lever af. Begunstiges af usprøjtede og ugødede, græssede enge og overdrev samt græsningskov m. vådområder.

Formodet årsag til tilbagegang:

Nedgangen i egnede ynglelokaliteter samt forringede forhold i vinterkvarteret formodes at være de væsentligste grunde til artens tilbagegang.

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

Der bør genindføres støtte til hegning og græsning i skovlysninger, samt støtte til ekstensiv græsning på overdrev. Støtteordninger bør som minimum indføres i de 15 Natura 2000-områder, hvor den Rødryggede Tornskade er på udpegningsgrundlaget.

Tab, der berettiger til støtte:

Græsning af skovlysninger er som udgangspunkt tabsgivende, og tabet vil kunne opgøres som reduceret dækningsbidrag i f.t. græsning af traditionelle græsarealer.

Græsning af næringsfattige overdrev giver ligeledes et måleligt tab i dækningsbidrag, som kan kompenseres 1:1.

Hegningsudgifter kan opgøres som standardpriser i begge tilfælde.

Kontrolmulighed:

Græsning af de pågældende naturtyper vil sætte sig tydelige spor på luftfotos, og kontrol på stedet vil derfor kunne begrænses til få tvivlstilfælde.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Ekstensiv afgræsning af skovlysninger samt næringsfattige overdrev vil gavne et bredt register af fuglearter, herunder også sjældne arter som Vende-hals, Hvepsevåge og (i Jylland) Grønspætte.

Referencer:

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

Grell, M.B. 1998: *Fuglenes Danmark*, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. 2014: [Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013](#). Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening. (Find oversigter over index og trends [her](#))

Art: Bomlærke (*Emberiza calandra*)**Beskyttelsesstatus (2014):**

Global rødliste: LC

DK rødliste: LC

DK gulliste: X

Birdlife SPEC: 2

Fugledirektivet: -

Jagttid: Fredet

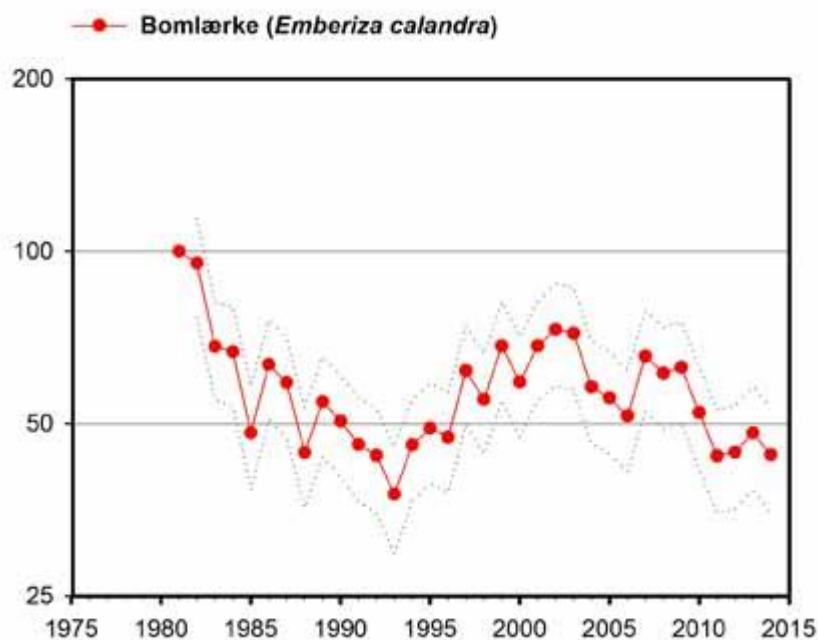
Bestandsudvikling, ynglebestand i DK:

Ynglepar i 2011: 28.000

Udvikling 1999-2011: Tilbagegang

Ændring: 20-33%

Bomlærken er siden arten blev inddraget i DOFs Punkttællingsprogram i 1981 gået tilbage med gennemsnitligt 0,6 % om året, men med nogen fluktuationer. I det seneste ti-år er tilbagegangen imidlertid tiltaget til gennemsnitligt 2,8 % om året, og bestandsindekset fra 2013 er 48 % af indekset i 1981.

Biotopskrav:

Foretrækker åbent, opdyrket agerland, som kun er sparsomt bevokset m træer, og fordrer ukrudtsplanter m.v. året rundt, da den er standfugl. Lilleør, 2007 finder, at Bomlærken foretrækker mosaiklandskaber med stor variation, blot ikke træer, tørvebund og store arealer med vedvarende græs, men derimod gerne

dyrket jord, blot der er små, udyrkede afsnit ind i mellem. *Hoffmann et al. (2011)* fandt, at 30 % af 626 Bomlærker, der yngede i et 29 km² stort område i Tyskland, fandtes i de kun ca. 12 % af arealet, der var braklagt, og at kun 7 % yngede i den mest udbredte afgrødetype, nemlig majs, som dækkede 25 % af arealet, og konkluderer som *Lilleør, op.cit.*, at Bomlærken kan betragtes som en typisk *mosaik-krævende* art i det egentlige dyrkningslandskab – herunder med behov for små græsarealer eller plots med vilde urter i kombination med struktur-rig brak.

Formodet årsag til tilbagegang:

Lilleør, 2007 diskuterer den kraftige bestandsnedgang i Danmark frem til 1993 og den efterfølgende fremgang/stabilisering. Ændringen i landbrugets struktur fra traditionelt brug med husdyrhold, foderafgrøder og planteavl til specialiserede og intensificerede landbrug har efter alt at dømme været en hovedfaktor bag artens tilbagegang, mens den senere fremgang ikke uden videre lader sig forklare (og den viste sig da også at forsvinde igen i de efterfølgende år – se ovenfor).

Forslag til støtteberettigede foranstaltning(er):

Beskrivelse af foranstaltning(er):

Eftersom en del af Bomlærkens tilbagegang skyldes monotoniseringen, og eftersom den afgrødediversifikation, der nu fordres for at landmanden kan få udbetalt grundbetaling, ikke stiller særligt vidtgående krav til stor variation i afgrødetyper og –udbredelse, foreslås indført en tilskudsordning, der skal fremme skabelsen af et mosaiklandskab. Således foreslås tilskud til sribedyrkning af forskellige afgrødetyper i samme markblok, afbrudt af faunafordrende initiativer som eksempelvis vildt- og barjordsstriber.

Der skal således kunne gives tilskud, såfremt mindst tre (for mindre brug dog kun to) afgrøder dyrkes i striber på samme markblok, og ingen af striberne overskrider en bredde på 100 meter. Tilskuddet skal kunne kombineres med den samme tilskudsordning som anført for Sanglærke og Agerhøne, nemlig ved generelle tilskud til faunafremmende initiativer, der dækker minimum 5 % af alle markblokke – således som nævnt vildt- og barjordsstriber. Således bør der ydes såvel ulempekompensation for sribedyrkning og kompensation for nedgang i dækningsbidrag ved udlæg af faunafordrende foranstaltninger (barmarksstriber, vildtstriber) mellem afgrødestriberne.

Tab, der berettiger til støtte:

Der vil kunne beregnes et ulempetab ved sribedyrkning frem for monokultur, som kan fastlægges som en nedgang i dækningsbidraget, og som kan kompenseres 1:1. Derudover vil der være afgrødetab forbundet med udlæg af vildt- og barjordsstriber (se nærmere under Sanglærke), som kan kompenseres 1:1. Selve kravet om diversifikation kan ikke kompenseres, da det er et grønningkrav, knyttet til grundbetalingen.

Kontrolmulighed:

Sribedyrkning vil kunne overvåges via luftfotos, og feltbesøg kan indskrænkes til enkelte tvivlstilfælde.

Afsmittende effekter på andre arter/grupper af fugle og anden fauna:

Agerhøne samt Sanglærke og andre af agerlandets småfugle vil nyde godt af øget variation, herunder isprængningen af vildtstriber i ellers monotone markblokke.

Referencer:

Brodier, S., Augiron, S., Cornulier, T. & Bretagnolle, V. 2014: Local improvement of skylark and corn bunting population trends on intensive arable landscape: a case study of the conservation tool Natura 2000. *Animal Conservation* **17**, 204-216.

DOF 2005: Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet - *DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af Landdistriktsforordningen i 2007-2013*. Upubliceret.

DOF 2014: [Danmarks Fugle](#). Web-baseret opslagsværk på DOF.dk om alle danske fugle. Opdateres løbende.

Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark, Gads Forlag, udgivet i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening.

Heldbjerg, H., Brandtberg, N. & Jørgensen, M.F. 2014: [Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013](#). Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening. (Find oversigter over index og trends [her](#))

Hoffmann, J., Berger, G., Wiegand, I., Wittchen, U., Pfeffer, H., Kiesel, J. & Ehlert, F. 2011: Bewertung und Verbesserung der Biodiversität leistungsfähiger Nutzungssysteme in Ackerbaugebieten unter Nutzung von Indikatorvogelarten. ZLF/JKI-Bericht für BLE/BMELV, 6/2011: 213 S. [bomlærke]

Lilleør, O. 2007: [Habitat selection by territorial male Corn Buntings *Miliaria calandra* in a Danish farmland area](#). Dansk Orn. Foren. Tidsskr. **101**: 79-93.

Oppermann, R., Hoffmann, J., Weinhold, U & Kleemann, J. 2012b: Farmland as habitat for populations of species of conservation interest. In: Oppermann, R., Beaufoy, G. & Jones, G. (Eds.) 2012a: High Nature Value Farming in Europe. verlag regionalkultur. 97-109.

RSPB 2014b: [Advising Farmers – Helping Species](#). Web-baseret rådgivning til landmænd. Opdateres løbende. [Relevante arter, RSPB 2014b: [Agerhøne](#), [Vibe](#), [Sanglærke](#), [Bomlærke](#)]

Fire udpegningsarters fordeling på SPA'er		Yngle			
SPA-nr.	Lokalitetsnavn (SPA)	Engsnarre	Engryle	Brushane	Rødrygget Tørnskade
1	Ulvedybet og Nibe Bredning		x	x	
2	Ålborg Bugt, nordlige del		x		
4	Rold Skov				x
5	Råbjerg Mile og Hulsig Hede				x
6	Råbjerg og Tolshave Mose	x			x
7	Lille Vildmose				x
8	Kysten fra Aggersund til Bygholm Vejle		x		
10	Læsø, sydlige del		x		
12	Løgstør Bredning, Livø, Feggesund og Skarrehage				
13	Østlige Vejler		x	x	
15	Randers og Mariager Fjorde og Ålborg Bugt, sydlige del				
20	Vestlige Vejler, Arup Holm og Hovsør Røn	x	x	x	
23	Agger Tange		x	x	
24	Hjarbæk Fjord og Simested Fjord	x			
25	Mågerødde og Karby Odde				
27	Glomstrup Vig, Agerø, Munkholm og Katholm Odde, Lindholm og Rotholme				
34	Skovområde syd for Silkeborg				x
37	Borris Hede				x
38	Nissum Fjord		x	x	
39	Harboøre Tange, Plet Enge og Gjeller Sø		x	x	
40	Venø, Venø Sund				
43	Ringkøbing Fjord		x	x	
46	Randbøl Hede				x
47	Lillebælt	x		x	
48	Hedeområder ved Store Råbjerg				x
49	Engarealer ved Ho Bugt	x			
50	Kallesmærsk Hede og Grærup Langsø				x
51	Ribe Holme og enge med Kongeåens udløb	x		x	
52	Mandø			x	
53	Fanø		x		
57	Vadehavet				
60	Vidåen, Tøndermarsken og Saltvandssøen	x		x	
62	Tinglev Sø og Mose, Ulvemose og Terkelsbøl Mose				x
63	Sønder Ådal	x			
65	Rømø		x	x	
66	Lindet Skov, Hønning Plantage, Lovdrup Skov og Skrøp				x
67	Ballum og Husum Enge og Kamper Strandenge	x		x	
70	Frøslev Mose	x			x
71	Sydfynske Øhav	x	x	x	
72	Marstal Bugt og den sydlige del af Langeland	x			
76	Æbelø og kysten ved Næså				
80	Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne	x			x
81	Karrebæk, Dybsø og Avnø Fjorde				x
82	Bøtø Nor	x			
88	Nakskov Fjord og Inderfjord		x		
89	Præstø Fjord, Ulvshale, Nyord og Jungshoved Nor			x	
90	Klinteskoven				x
91	Holmegårds Mose og Porsmose	x			
93	Tystrup-Bavelse Sø	x			
94	Sejerø Bugt og Nekselø	x			
96	Farvandet mellem Skælskør Fjord og Glænø		x		
100	Tissø, Åmose og Hallenslev Mose			x	
107	Jægerspris Nordskov				x
108	Gribskov				x
110	Saltholm og omliggende hav		x	x	
111	Vestamager og havet syd for		x		
112	Ålborg Bugt, østlige del				
	Antal SPA'er med art på udpegningsgrundlaget	17	17	17	15
	Antal SPA'er med Engryle og/eller Brushane på udpegningsgrundlaget		24		

Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri
NaturErhvervstyrelsen

mail@naturerhverv.dk

(udelukkende sendt som mail)

13. februar 2014

HW/-

DOFs og Fugleværnsfondens høringsvar vedr. forslag til landdistriktsprogram 2014-20

DOF har i samarbejde med Fugleværnsfonden (FVF) med interesse gennemgået det forslag til program for støtte til udvikling af landdistrikterne fra Den Europæiske Landbrugsfond for Udvikling af Landdistrikterne (ELFUL) for 2014 til 2020 som NaturErhvervstyrelsen sendte i høring 23. december 2013 med tilhørende strategisk miljøvurdering af forslaget. DOF vil samtidig gerne kvittere for som medlem af Landdistriktsudvalget at have fået adgang til også at se arbejdsudkastene til seks af de mest centrale bilag, som ellers ikke har været sendt i høring, men som tilsendtes udvalgets medlemmer fredag den 7. februar 2014. De er dog af et omfang, som ikke har gjort det muligt for foreningen at yde dem den opmærksomhed i høringsfasen, som de givetvis fortjener.

'Midlertidigt program'

Indledningsvis skal DOF bemærke, at foreningen har forstået det sådan, at det foreliggende programforslag for så vidt angår initiativer og ordninger i al væsentlighed udgør en fortsættelse (med visse modifikationer og beskæringer) af det tidligere program, idet programmet vil blive revideret med virkning fra 2016, således at bl.a. Natur- og Landbrugskommissionens og de reviderede vand- og naturplaners forslag til initiativer kan blive indarbejdet.

Til gengæld vil programforslagets analysedel, sådan som vi har opfattet det, være gældende i hele programperioden.

Dette høringsvar vil derfor primært omhandle analysedelen og kun i mindre omfang de nu foreslåede 'overgangsordninger' og den aktuelt foreslåede allokering af midler, idet det dog allerede her skal understreges, at DOF og Fugleværnsfonden stiller sig uforstående overfor fravalget af modulation fra Søjle I til II, som jo ville have gjort det muligt at undgå de aktuelle beskæringer, og som især er uforståelig eftersom anvendelse af midler, der overføres fra Søjle I til Søjle II, ikke vil kræve national medfinansiering. DOF og Fugleværnsfonden skal derfor på det kraftigste opfordre til, at beslutningen om ikke at modulere genovervejes, og at der tages skridt til fuld modulation.

Der knyttes indledningsvis nogle kommentarer til den videre proces omkring 2016-revisionen (hvor vi i øvrigt hæfter os ved NaturErhvervstyrelsens bemærkning på høringsmødet i Landdistriktsudvalget 31. januar 2014 om, at en eventuel modulation til den tid vil kunne booste programmet yderligere).

2016-revisionen

NaturErhvervstyrelsen har givet udtryk for at ville revidere initiativ-delen i landdistriktsprogrammet i en åben proces frem mod 2016 – en proces, som efter det senest oplyste (på høringsmødet den 31. januar 2014) vil blive igangsat allerede i indeværende forår.

Både DOF og Fugleværnsfonden skal hermed melde sig som overordentligt interesseret i denne proces, eftersom vi ser nogle oplagte muligheder for at udvikle intelligente støtteordninger for ikke mindst jordbruget, der kan bringes i samspil med de grønningsskrav, hvis opfyldelse gøres til en betingelse for udbetaling af den fulde enkeltbetaling for større brug fra 2015.

'Top-op'-ordninger til grønningsskravene vil således efter vores opfattelse kunne forøge den naturmæssige værdi af disse grønningsskrav, herunder bidrage til, at agerlandsfuglearter som eksempelvis vibe og sanglærke vil kunne bringes ud af det frie fald, deres respektive bestande befinder sig i.

'Top-op'-ordninger, som netop bygger oven på eksisterende krav, vil rent administrativt samtidig sikre, at der ikke sker dobbeltbetaling for den samme ydelse, således som det ellers diskuteres i programforslagets afsnit om samspillet med landbrugsstøtteordningerne (p. 228).

Samtidig har vi – som der allerede er redegjort for i forbindelse med tilblivelsen af det tidligere program⁷ -, en lang række forslag til målrettede, bestandsfremmende indsatser overfor hvad man i bred forstand kunne kalde 'listede fuglearter' i Danmark - det vil f.eks. sige arter, der er opført på Fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I, IUCN's eller den national rødliste samt SPEC-arter (*Species of European Concern* på BirdLife Europas lister), og altså herunder også arter, som Danmark har et særligt, internationalt beskyttelsesansvar overfor.

DOF og FVF ser gerne, at støtteordninger målrettes eksplicit mod enkelt-arter, der virker som indikatorer for velfungerende økosystemer, og hvis fremme derfor vil højne de generelle økosystemservices. Vi vil derfor gerne i dialog med NaturErhvervstyrelsen om eventuel udvælgelse af sådanne 'flagskibsarter', for hvilke der kunne opstilles målrettede programmer, og vi har allerede allieret os med BirdLife Europe om at tilvejebringe evidensbaserede forslag til sådanne programmer, ligesom EU-Kommissionen har ladet udarbejde handlingsplaner for bl.a. vibe⁸ og sanglærke⁹ (ligesom der er handlingsplaner for stor kobbersnepe og rødben m.fl.), som vil kunne lægges til grund for arbejdet. Tilstedeværelsen af sådanne flagskibsarter – eller den biologiske forudsætning for at de vil kunne indfinde sig ved målrettet pleje – burde efter vores opfattelse kunne indgå som supplement til den HVN-udpegning, NaturErhvervstyrelsen har gennemført, som dog lider under manglen på fugledata i udpegningsgrundlaget. Herom mere nedenfor.

⁷ Se herfor DOFs publikation fra 2005 'Fugleperspektiv på Landdistriktsprogrammet – DOFs katalog for fuglevenlig gennemførelse af landdistriktsforordningen i 2007-2013'. Tilgængelig her på DOFs hjemmeside:

http://www.dof.dk/pdf/Div/fugleperspektiv_landdistriktsprogram.pdf

⁸ European Union Management Plan 2009-2011, Lapwing, *Vanellus vanellus*. Technical Report – 2009 – 033.

Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Lapwing%20EU_MP.pdf

⁹ Management Plan for Skylark, *Alauda arvensis*) 2007-2009. Technical Report – 006 - 2007. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:

<http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/skylark.pdf>

Analysen i det foreliggende udkast til landdistriktsprogram

Som anført har vi opfattet det sådan, at den gennemførte SWOT-analyse og identifikation af behov vil være gældende for hele programperioden, uanset om de afledte foranstaltninger måtte blive ændret i 2016.

DOF skal derfor give sin fulde anerkendelse til situationsbeskrivelsen og de identificerede behov f.s.v.a. biodiversitet, Natura 2000-områder og fastholdelse af landbrug af høj naturværdi på udkastets p. 23 og følgende sider, herunder tilslutte sig formuleringerne om,

- at Damarks natur løbende er blevet mere ensartet og fragmenteret,
- at mælkeydelsen pr. ko er steget kraftigt og at mange malkekøer ikke længere kommer på græs, hvilket har betydning for landskabsplejen,
- at kun mellem 1 og 3 % af agerlandet udgøres af småbiotoper,
- at det samlede pesticidforbrug i jordbruget steg fra 2.841 ton aktivstof i 2000 til 4.239 ton i 2011,
- at behandlingshyppigheden steg fra 2,07 til 3,18 og den supplerende indikator, pesticidbelastningsindikatoren, steg fra 2,42 til 3,27 (svarende til 35 %) i perioden 2007-2011,

og hvad angår pesticid-data kunne her suppleres med den seneste pesticidstatistik data for 2012, som viser en yderligere stigning i aktivstof til 5.277 t og stigninger i behandlingshyppigheds- og pesticidbelastningsindikatorerne til hhv. 3,96 og 5,0 (svarende til en stigning på 107 %), idet DOF og FVF er opmærksomme på, at 2012 kan være et specielt år p.g.a. 'hamstring' af pesticider ved udsigten til skærpede regler.

DOF og FVF er enig i analysens konklusion om at alle disse forhold tilsammen har været medvirkende årsag til, at den samlede bestand af 22 af agerlandets mest karakteristiske fugle – med DOF som kilde - er gået tilbage med 36 % siden 1990.

Hertil burde efter vores opfattelse føjes, at 'eftersom der her er tale om et mange-arts-indeks, omfattende 22 arter, er der grund til at tilføje, at for de specialiserede agerlandsarter er tilbagegangene langt voldsommere, således 78 % for vibe og 59 % for sanglærke i perioden 1976-2013 og hhv. 51 og 77 % for bynkefugl og gul vipstjert fra starten af 80'erne til og med 2013.

Endvidere kan DOF og FVF tilslutte sig analysen af naturen i halvkulturarealerne, hvor det (p. 26) beskrives, hvorledes:

- Arealet med plejkrævende halvkulturarealer (eksklusive heder) udgør 244.300 ha.
- Arealet er angiveligt fordelt på 122.500 lokaliteter med en gennemsnitsstørrelse på 2,8 ha (selv om det er vanskeligt at gennemskue, hvordan gennemsnittet kan være større end det samlede areal divideret med antallet af lokaliteter (?))
- 85 % af de plejkrævende arealer er under 5 ha
- Men mange kan samles gennem samdrift eller jordfordeling – f.eks. kan andelen af lokaliteter på <1ha gennem samdrift reduceres fra 52 % til 26 % af det samlede antal forekomster

Det indikerer et meget intenst og fragmenteret plejebestand.

Udkastet understreger endvidere at

- 48 % af 70 danske dyre- og plantearter omfattet af habitatdirektivet har moderat ugunstig eller stærkt ugunstig bevaringsstatus
- 59 % af de i alt 58 naturtyper, der findes i Danmark, har moderat ugunstig eller stærkt ugunstig bevaringsstatus

Det underbygger behovet for en kraftig indsats for fremme af såvel arter som naturtyper.

Hvad angår HNV-arealer (landbrugsarealer med høj naturværdi – der som ovenfor nævnt desværre er udpeget uden fugledata på udpegningsgrundlaget) noterer vi (p. 29, f.), at næsten 40 % af disse – eller 58.000 ha – er beliggende uden for Natura 2000-områder, hvilket understreger behovet også for en aktiv indsats uden for disse. Det er væsentligt, at de kommende ordninger tager hånd også om disse arealer mhp. at sikre størst mulig biodiversitet.

Hvad angår skove (p. 30) hæfter DOF sig især ved, at

- naturskov antages at udgøre blot 7 % af skovarealet,
- mængden af dødt ved i de danske skove gennemsnitligt er på blot 5,4 m³/ha
- 70 % af skovarealet ikke rummer dødt ved
- den værdifulde natur ikke er beskyttet i en række skove i Danmark.

Dette taler for også et stort indsatsbehov i de skovbevoksede dele af landet, og selv om skovfugleindekset, vist p. 32, indikerer en nogenlunde stabil tendens, så burde indekset efter DOFs opfattelse som for agerlandsindekset ledsages af en tekst om, 'at der også her er tale om et mange-arts-indeks (omfattende 22 arter) omfattende en række 'opportunist' som er mere eller mindre uafhængige af tilstanden i skoven. Ses på specialiserede skovarter er der imidlertid tale om relativt store tilbagegange således med tilbagegange (vist i parentes) for følgende arter over de seneste ca. 30 år: duehøg (78 %), grønspætte (65 %), sortspætte (55%), broget fluesnapper (64 %), rødrygget tornskade (86 %), skovsanger (65 %), stær (51 %) og topmejsle (82 %).'

En indikation af, at de af skovens fuglearter, der er afhængige af ro, dødt ved, lysåbne partier og stor rigelighed af insekter er tydeligt påvirket af skovdriftens negative påvirkninger.

Endelig hæfter DOF og FVF sig ved bemærkningerne om (p. 38 vedr. vandmiljøet), at der har været behov for den hidtil gennemførte danske kvælstofreduktion, og at der fremadrettet er behov for en yderligere reduktion. Derfor ser vi gerne at der også fremover er muligheder for langvarige støtteordninger bl.a. i forbindelse med udtagning og forskellige projekter – præcis sådan som der var det efter Art. 34 i det tidligere program.

Som anført vil DOF og Fugleværnsfonden gerne kvittere for denne minutiøse gennemgang og meget dækkende beskrivelse af status for naturindholdet i agerlandet og skovene, og vi finder, at analysen danner et fint afsæt for tilrettelæggelse af intelligente tilskudsordninger og initiativer, som med de rette bevillinger og den rette intensitet vil kunne afhjælpe om ikke alle, så dog en række af de problemstillinger, som det moderne land- og skovbrug har påført natur og miljø.

Især synes gennemgangen at dokumentere, at der også er behov for en indsats uden for Natura 2000-områderne.

Bemærkninger til de valgte initiativer/ordninger

Som anført betragter DOF og Fugleværnsfonden det foreslåede program som først og fremmest en fortsættelse af det hidtidige, men dog med en række beskæringer i forlængelse af det 'sundhestjek', NaturErhvervstyrelsen gennemførte i 2013.

I den forbindelse skal vi stærkt beklage, at **støtteordningen for Natur- og miljøprojekter** er reduceret stort set væk, så der kun er midler til læhegsdelen. Sundhestjeket viste ikke de store problemer med denne ordning, og det undrer derfor, at den nu bortfalder. Samtidig var det en ordning, der bidrog betragteligt til understøttelse af biodiversiteten, og der skal derfor lyde en stærk opfordring til at tilføre ordningen flere midler. På høringsmødet 31. januar 2014 forlød det, at ordningen fra 2015 vil få tildelt midler til særlig pleje af enkeltarter, hvilket vi skal bifalde, men ordningen bør allerede fra 2014 tildeles flere midler, bl.a. for at fastholde de initiativer, der er iværksat. Bortfaldet af Art. 34 må ikke føre til, at programmet udvandes på natur-området, men bør tvært imod ses som en udfordring, der netop bør løses gennem alokering af andre søjle II-midler til de projektyper, der førhen nød godt af Art. 34.

Hvad angår **støtteordningen for pleje af græs- og naturarealer** skal DOF og FVF påpege en uoverensstemmelse mellem hhv. støttebetingelser og kontrollerbarhed for slæt (p. hhv. 172 og 174), hvor det af støttebetingelserne fremgår, at slæt skal ske mellem 20. juni og 31. august og af kontrolbestemmelserne, at det skal mellem 20. juli og 31. august. Som det fremgår af handlingsplanen for truede engfugle¹⁰ kan slæt først iværksættes efter 15. juli på (strand)enge med engryle og brushane, dersom højst 20 % af ungerne skal gå tabt ved høslagningen. DOF og FVF skal derfor henstille til, at det er den 20. juli, der bliver gældende.

Derudover skal DOF og FVF udtrykke bekymring over den opdeling af støtten i først og fremmest Natura 2000 og –ikke-Natura 2000-områder, men nu også i 'A og B' Natura 2000-områder, som efter vores opfattelse ikke på tilstrækkelig vis tilgodeser fuglelivet. Således fremgår det eksplicit p. 172, at f.s.v.a. tilskud til pleje af græs- og naturarealer prioriteres støttetildelingen efter en rangordning, hvor 'de særlige udpegede områder indenfor Natura 2000-områderne' får førsteprioritet, efterfulgt af 'HNV arealer uden for Natura 2000-områderne'. Det er vanskeligt at gennemskue grundlaget for klassificeringen i A og B indenfor Natura 2000-områderne, og i det omfang det sker med afsæt i NaturErhvervstyrelsens nye HNV-registrering, er det i hvert fald åbenlyst, at fuglene ikke tilgodeses, eftersom der ikke indgår fugledata i udpegningsgrundlaget. Det samme gælder selvsagt for 2.-prioriteringen, som udtrykkeligt sker på basis af HNV-registreringen. Vi mener, at det faglige grundlag for at operere med en HNV-klassifikation ganske enkelt er mangelfuldt og utilstrækkeligt, så længe fugle ikke indgår i klassificering.

Indtil det eventuelt bliver muligt at inddrage også fugledata i HNV-udpegningerne, skal vi anmode om, at der også gives prioritet til arealer, hvor forekomsten af græsningstilknnyttede fuglearter (herunder især de tre truede engfuglearter (engryle, brushane og stor kobbersneppe) men også arter som røddeb, dobbeltbekkasin, vibe, gul vipstjert og bynkefugl) berettiger dette, eller hvor et græsningsprojekt netop ville kunne fremme sådanne arter.

¹⁰ Miljøministeriet (2005): Handlingsplan for truede engfugle. Kan ses her på Naturstyrelsens hjemmeside: <http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/27BD8A7D-8468-486B-AFC0-F23FE5C932CC/6922/533635.pdf>

Endvidere skal vi påpege, at det er uheldigt, at støtteordninger ikke kan bruges i kombination med ekspropriationer i det omfang der etableres fællesprojekter på større arealer, hvor en eller enkelte lodsejere ikke ønsker at indgå, og hvor det offentlige beslutter sig for ekspropriation.

Endelig skal DOF og FVF understrege betydningen af, at der fortsat sikres mulighed for at konvertere landbrugsarealer til naturarealer gennem f.eks. 20-årige ordninger (igen sådan som det var muligt med Art. 34-midlerne) ligesom der – lig den målrettede indsats mod flere vådområder – fremover også bør målrettes midler til de tørre (terrestriske) naturtyper (overdrev etc.)

Bemærkninger til den foreslåede allokering af midler – herunder manglende modulation

DOF og FVF hæfter sig ved, at det samlede program er blevet i størrelsesordenen 1 mia. DKK mindre end det tidligere program og at det samlede beløb, der forventes hjemtaget fra EU, angives at være knap 4,7 mia. DKK. Angiveligt grundet de generelle nedskæringer i EU's landbrugsstøtteordninger, og efter det oplyste tillige fordi flere af støttemulighederne nu tillader større andele EU-finansiering.

Allerede på dette grundlag forekommer det uforståeligt for os, hvorfor den danske stat har fravalgt at foretage modulation fra søjle I til søjle II, hvorved de nu foreslåede nedskæringer i landdistriktsprogrammet kunne have været undgået – endda uden yderligere national medfinansiering. På høringsmødet 31. januar 2014 gav NaturErhvervstyrelsen udtryk for, at der vil være en ny mulighed for at gennemføre modulation fra 2016, og at der derfor i givet fald vil være mulighed for at udvide initiativer og ordninger. DOF og FVF skal på det kraftigste opfordre til, at der – om ikke allerede nu, så til den tid - gennemføres fuld modulation.

DOF og FVF opfatter det sådan, at den nuværende allokeringssøgle (herunder fordeling på hhv. genopretning, bevarelse og forbedring af økosystemer p.d.e.s. og styrkelse af konkurrenceevnen p.d.a.s) ikke ligger fast, dersom der tilføres flere midler, og vi skal allerede nu henstille til, at de naturfremmende initiativer levnes flere midler – også relativt set.

Det fremgår af oversigten i tabellerne på side 226 i høringsudkastet, at prioriteten 'genoprettelse, bevarelse og forbedring af økosystemer' forventes tildelt 59 % af de offentlige støttemidler sammenlagt (inklusive national medfinansiering) mens det er 65 % af EU-midlerne, der forventes allokert til denne prioritet. Efter det hidtidige program var det muligt at allokere op til 75 % af Søjle II til natur- og miljøformål. DOF og FVF er af den opfattelse, at det ville være et passende mål også for det kommende program (hvor der jo ikke længere eksisterer forordningsmæssige begrænsninger).

Jf. bemærkningerne til de enkelte ordninger bemærker DOF og FVF sig, at allokeringen til 'Naturprojekter' er voldsomt beskåret og nu alene dækker læhegnsordningen. Som anført ovenfor ser vi meget gerne denne ordning bragt på niveau med tidligere.

Tilsvarende synes ordningen for tilskud til pleje af græs- og naturarealer at være stærkt nødlidende i forhold til det ganske betragtelige behov der er for netop pleje af græs- og naturarealer inden- såvel som uden for Natura 2000 områder. Efter det oplyste vil der således kun være midler til afgræsning af i størrelsesordenen 40.000 ha uden for Natura 2000-områder, hvilket er ganske utilstrækkeligt.

Det vigtigste er imidlertid, at der skabes sikkerhed for, at allokeringssøglen står til at ændre i forbindelse med revisionen af programmet fra 2016. I modsat fald vil revisionen være illusorisk.

DOF og Fugleværnsfonden stiller sig gerne til disposition med yderligere oplysninger, og ser som anført frem til at blive inddraget i processen frem mod 2016-revisionen af landdistriktsprogrammet.

Med venlig hilsen

På vegne af DOF og FVF

Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri
NaturErhvervstyrelsen

att.: kamlie@naturerhverv.dk

6. juni 2014

DOFs og Fugleværnsfondens høringsvar vedr. udkast til bekendtgørelse om direkte støtte til landbrugere efter grundbetalingsordningen m.v., Deres J.nr. 14-80140-000013

DOF og Fugleværnsfonden har med interesse læst ovennævnte udkast samt høringsbrev af 12. maj 2014 og det supplerende høringsmateriale af 22. maj 2014 om ændring af § 35 samt uddybning af bestemmelserne i § 36 om opretholdelse af permanente græsarealer¹¹.

Hvad angår uddybningen vedr. § 36 har DOF og Fugleværnsfonden desuden hæftet sig ved omtalen heraf på NaturErhvervstyrelsens hjemmeside samme dag¹²

Generelle kommentarer:

Som det turde være NaturErhvervstyrelsen bekendt havde DOF og Fugleværnsfonden fra starten meget store forventninger til de nye grønningselementer i CAP-reformen, herunder ikke mindst til den danske udlægning og implementering heraf. Især i forlængelse af Natur- og Landbrugskommissionens anbefalinger havde vi set oplagte muligheder for at anvende grønningkravene som en løftestang for mere natur i agerlandet i form af ekstensivt drevne miljøfokusarealer m.v., som det så – i f.m. den forestående revision af Landdistriktsprogrammet, der skal gælde fra 2016 - ville være muligt at bygge oven på gennem Søjle-II-tilskud til yderligere faunistiske forbedringer af de udlagte miljøfokusområder. Al sammen til benefice for såvel natur som landbrugere.

Med det nu foreliggende forslag har DOF og Fugleværnsfonden imidlertid rigtig svært ved at se nogen nævneværdig grønning, og vi hæfter os da også ved, at grønningkravene har været lanceret på NaturErhvervstyrelsens hjemmeside som stort set opfyldte på forhånd for langt de fleste, omfattede landbrug, hvortil kommer, at mange brug slet ikke er omfattet af kravene.

Det ses i skærende kontrast til, at det ansete Science Magazine netop i dag udkommer med en videnskabeligt dokumenteret artikel om CAP-reformens fallit i f.t. beskyttelse af biodiversiteten¹³. Artiklen bærer den sigende undertitel: 'Extra steps by Member States are needed to protect farmed and grassland ecosystems', og artiklen giver som én af seks anbefalinger, at medlemslandene bør sikre, at man ved

¹¹ Se nærmere her på høringsportalen: <https://hoeringsportalen.dk/Hearing/Details/30753>

¹² <http://naturerhverv.dk/servicemenu/nyheder-og-presse/nyheder/nyhed/nyhed/permanent-graes-inden-for-natura-2000-naturtyper-beskyttes-ekstra/>

¹³ Pe'er, G. et al (2014): EU agricultural reform fails on biodiversity – Extra steps by Member States are needed to protect farmed and grassland ecosystems. Science Magazine, 6 June 2014, Vol. 344, ISSUE 6186, p. 1090-1092. Se summary her på Science' hjemmeside, hvor artiklen også kan downloades: <http://www.sciencemag.org/content/344/6188/1090.summary>

udformning af kravene til miljøfokusområderne netop prioriterer elementer, der gavner biodiversitet og økosystemservices, og herunder giver præcise forvaltnings-anvisninger.

Når et miljøfokusområde med det nu foreliggende forslag kan være f.eks. et areal, tilsået med en blanding af korsblomstrede i perioden 20. august-20. oktober - hvorefter det lovligt kan nedvisnes -, er det vanskeligt at se, hvilken positiv betydning det kan have for biodiversiteten (også selv om sådanne arealer kun tæller med faktor 0,3, og at den enkelte landbruger derfor vil skulle etablere efterafgrøde på i størrelsesordenen 16-17 % af sit omdriftsareal, for at opfylde grønningsskravet alene ved efterafgrøder).

Tvært imod er det DOFs opfattelse, at etablering af efterafgrøder i juli/august har en direkte negativ effekt på bl.a. smågnaverfaunaen - og dermed rovfugle og ugler - sammenholdt med en langt mere faunafremmende forvaltning, hvor stubben efterlades med opvækst af spild fra hovedafgrøden samt vilde urter og eventuelle udlæg af efterafgrøder. Det foreslåede efterafgrøde-initiativ har således faunistisk set en negativ effekt i forhold til ingenting at gøre, og det forekommer derfor helt malplaceret at gøre det til et grønningselement, mens egentlige faunaforbedrende foranstaltninger fuldstændig glimrer ved deres fravær i listen over initiativer, der kan opfylde forpligtelsen til udlæg af miljøfokusområder.

Med således afblegede grønningsskrav synes styrelsen på forhånd at have forskertset mulighederne for et intelligent design af tilskudsordningerne fra 2016, der ellers ville have kunnet holde landbrugerne stort set skadesløse og samtidig have beriget agerlandet med et større naturindhold. Vi skal derfor anmode styrelsen om at gennemtænke disse muligheder, inden det nu forelagte forslag udstedes, og nedenfor har vi opstillet en række forbedringsforslag til de enkelte dele af bekendtgørelsen.

Bemærkninger til forslagets enkelte dele:

Aktiv landbruger:

Til § 20: Kravet om 'aktiv landbruger' synes ikke helt klart formuleret, og det bør som minimum sikres, at arealer ejet af det offentlige og ideelle fonde m.v., der har til formål at drive natur- og landbrugsarealer også til naturens fordel, fortsat kan opnå støtte.

Dyrkede arealer:

Til § 26: Kravet om 'normal udsædsmængde' burde for det første præciseres, og for det andet lempes derhen, at det bør være muligt at reducere udsædsmængden i markranden, hvor udbyttet i forvejen typisk er lavere, og hvor det vil have stor positiv effekt på faunaen, hvis udsædsmængden og dermed afgrødetætheden reduceredes.

Til § 27, stk. 1: Fristen for slåning af græsarealer bør udskydes fra den 1. juni (som det nu fremgår af forslaget), så starttidspunktet bliver 1. juli, eller som absolut tidligst så 20. juni af hensyn til faunaen.

Til § 27, stk. 3: Set ud fra en faunistisk synsvinkel – især set i forhold til vadefugle og andre fuglearter med tilknytning til vedvarende græsarealer – er afgræsning, herunder helårsgræsning, så langt at foretrække frem for slåning, og det overhovedet vigtigste er, at arealerne fremstår med kort vækst ved yngletidens begyndelse – det vil sige omkring 15. marts.

Styring af græsningstrykket hen imod en optimal væksthøjde på dette tidspunkt er en kompliceret sag, der afhænger af mange faktorer, herunder variationer i nedbør, temperatur, kvægrace og

alderssammensætning hos de græssende dyr. Det er derfor umuligt at styre græsningstrykket alene ud fra datoer, og det er meget uheldigt at fastlægge – som bekendtgørelsesforslaget gør det – en bestemt dato (nemlig 31. august) som tidspunktet, hvor arealet skal fremstå afgræsset (defineret som at mere end 50 % af arealet har et plantedække under 40 cm).

Det medfører, at det f.eks. ikke er muligt at tilrettelægge helårsgræsning, hvor kreaturer eller andre græssere hen over vinteren sætter også de mindre attraktive plantearter til livs (som eksempelvis lysesiv og vedplanter), og set i lyset af, hvor vanskeligt det overhovedet er at fremskaffe dyr til græsning, bør bekendtgørelsen ikke lægge formalistiske begrænsninger, som indsnævrer landbrugernes mulighed for at drive græsningsarealerne hensigtsmæssigt.

HVIS der overhovedet skal være en skæringsdato for, hvornår vedvarende græsarealer skal fremstå græssede, bør det snarere være 15. marts (frem for 31. august), og i forlængelse af de indledende bemærkninger til dette høringssvar så DOF og Fugleværnsfonden meget gerne, at kravet fulgtes op af supplerende tilskud efter Søjle II, som kunne kompensere for de gener, der evt. måtte være for landbrugerne ved at skulle ramme den kortest mulige vegetation 15. marts. Efter det oplyste indebærer det hollandske tilskudssystem således en graduering af tilskuddene alt efter tætheden af ynglende vadefugle – et system, der med fordel ville kunne indkopieres i det danske i f.m. omlægningen af landdistriktsprogrammet i 2016.

Under alle omstændigheder er skæringsdatoen 31. august al for tidlig, og 50 %-kravet burdes også lempes – f.eks. til 30 %, evt. suppleret med krav om rydning af træer og buske analogt til kravene for græs i omdrift efter § 22.

Lavskov

Til § 28, stk. 2: Kravet om 8.000 plantede træer pr. ha forhindrer faunavenlige lavskove og bør ændres til 4000 træer/ha – i det mindste for hjemmehørende arter.

Faunaforbedrende foranstaltninger

Til § 29, stk. 1: Det kunne være ønskeligt, om landbrugeren kunne opnå en større retsbeskyttelse i form af opstilling af de faunaforbedrende foranstaltninger, der vil være tilladte inden for grundbetalingen – og ikke som nu kun en henvisning til NaturErhvervstyrelsens retningslinjer, som udkommer (og derfor vil kunne revideres) årligt og for sent til at kunne indgå i landbrugernes markplan-overvejelser. Som det er nu, er alene barjordsstriber udførligt beskrevet i § 29, og det er DOFs og Fugleværnsfondens opfattelse, at landbrugere generelt er betænkelige ved at gøre brug af de øvrige muligheder, så længe de ikke er præciseret enkeltvist i lovgivningen.

Til § 29, stk. 3-4: DOF og Fugleværnsfonden hilser velkomment, at barjordsstriber nu tillades udlagt i tre meters bredde mod tidligere kun to meter (eftersom netop bar jord er en mangelvare for mange af agerlandets fuglearter i det intensivt dyrkede landskab med tætte afgrøder), men DOF og Fugleværnsfonden kunne derudover ønske, at det også bliver tilladt at anlægge sådanne striber inde i afgrøderne, og gerne uden forbindelse med markranden (reducerer prædationstrykket og ville virke gavnligt for jordrugende arter som sanglærke og vibe). Det bør præciseres, at adgangen efter

NaturErhvervstyrelsens retningslinjer til at etablere lærkepletter (som jo i princippet er barjordsstriber) inde i afgrøderne, ikke forhindres af reglerne i stk. 3 og 4.

Braklagte arealer:

Til § 30, stk. 4: Slåningskravet i perioden 21. juni-31. august er meget uheldigt i f.t. faunaen, da det for mange arter ligger inden for deres yngleperiode, mens slåning fra 15. august og frem vil være acceptabelt. Men ideelt set burde det årlige slåningskrav helt ophæves til fordel for et krav om slåning f.eks. hvert 5. år (med henblik på at sikre mod indvandring af vedplanter), idet slåningsforbuddet i stk. 6 så samtidig udvides til perioden 15. marts – 15. august.

Miljøfokusområder:

Til § 33: Der bør tilføjes en ny nummer 1): *Faunaforbedrende foranstaltninger, jf. § 29, med vægtningsfaktor 1.* Det vil give landbrugerne et direkte incitament til at iværksætte de faunaforbedrende foranstaltninger, der er tilladte inden for grundbetalingen og dermed et reelt løft for faunaen, således som det efter vores opfattelse netop er formålet med miljøfokusarealerne, og vi kan kun opfatte det som en klar forglemmelse, at de ikke er indsat i § 33 som det i øvrigt vigtigste initiativ.

Randzoner efter forslaget nummer 1) har uden nærmere forklaring fået tildelt vægtningsfaktoren 1,5, hvilket forekommer uforståeligt. Den bør reduceres til 1, da det ellers vil udvande kravet om udlæg af miljøfokusområder yderligere. Derudover har DOF og Fugleværnsfonden svært ved at forstå, hvorledes et i forvejen lovgivningsmæssigt krav (om etablering af randzoner) nu pludselig kan indregnes som en ekstra grønning, og bestemmelsen bør derfor kun gælde for randzoner, der etableres frivilligt herudover.

Landskabselementer (nr. 2) omfatter efter forslaget alene GLM-elementer, som jo i forvejen er omfattet af Krydsoverensstemmelseskrav, og bør udvides til at omfatte alle landskabselementer (idet DOF, som tidligere tilkendegivet overfor ministeriet sammen med Dansk Jægerforbund og Fødevarer og Landbrug, er enig i, at det giver god mening at tillægge også GLM-elementer en positiv, økonomisk værdi for landbrugere og derfor at lade dem indgå i grønningkravene). Samtidig bør det præciseres, at bestemmelsen i stk. 4 ikke er til hinder for, at et landskabselement kan ligge i markranden, blot der også er tale om omdriftsarealer på nabomarken. Følgende formulering kunne foreslås: "Landskabselementer, der anvendes som miljøfokusområder, skal være omgivet af omdriftsarealer på alle sider, men kan dog godt ligge i skel."

Forslagets nummer 5 om efterafgrøder er allerede kommenteret indledningsvist, hvor det gøres klart, at DOF overhovedet ikke mener, at efterafgrøder bør kunne opfylde kravet om etablering af miljøfokusområder.

Såfremt de overhovedet skal opretholdes som en mulighed for opfyldelse af grønningforpligtelsen, bør der:

- For det første gælde det samme krav til alle efterafgrøder, som der jf. § 35, stk. 3 gælder til efterafgrøder efter majs (nemlig at de ikke må nedpløjes, nedvisnes eller på anden måde destrueres i ansøgningsåret).
- For det andet bør kun efterafgrøder, der er etableret ved udlæg allerede ved hovedafgrødens etablering, accepteres. Det skyldes, at selve etableringen og den deraf afledte jordbehandling har en negativ påvirkning på markens smågnaverbestand - antageligvis på grund af ødelæggelse af disses gange og reder. Det er i hvert fald de foreløbige resultater af løbende musefangst i de

marker og faunastriber, der indgår i DOFs projekt Hedehøg, og som har til formål at finde veje til ophjælpning af denne truede fugleart. Her viser maj-fangsterne i nytilsåede majsmarker og faunastriberne i disse, at der slet ikke fanges smågnavere i de nytilsåede arealer, men mange i de etablerede faunastriber. Forestiller man sig en storstilet etablering af efterafgrøder i juli/august måned, vil det have en negativ effekt på en række rovfugle og ugle, som i denne periode har stort fødebehov grundet ikke mindst den tilkomne yngel. Urørt stub med genvækst af spild fra hovedafgrøden og opvækst af vilde urter og eventuelle efterafgrøder, etableret ved udlæg i hovedafgrøden, vil derimod have en langt større, positiv effekt på faunaen, og er derfor så klart at foretrække.

- For det tredje bør vægtningsfaktoren nedsættes til 0,1, hvis initiativet overhovedet skal have en positiv faunistisk effekt (og fortsat selvfølgelig kun i det omfang, efterafgrøder etableres ved udlæg).

Til § 33, stk. 3: Jf. bemærkningerne til stk. 1 og forslaget om et nyt nummer 1 bør der efter 'randzone' indsættes 'eller faunaforbedrende foranstaltninger'

Til § 33, stk. 4: Se bem. ovenfor vedr. placering i markrand, som bør accepteres, hvis naboarealet også er et omdriftsareal.

Til § 35: Jf. bemærkningerne ovenfor mener DOF og Fugleværnsfonden ikke, at efterafgrøder overhovedet bør kunne indgå som opfyldelse af grønningkravene, men såfremt styrelsen ønsker bestemmelsen opretholdt, har vi nedenstående kommentarer til paragraffens enkelte dele:

- *Til § 35, stk. 3:* Se bem. ovenfor om, at nedvisning m.v. generelt ikke bør kunne ske i ansøgningsåret – hvilket tillige vil være landbrugsteknisk uproblematisk, eftersom efterafgrøden alligevel skal efterfølges af en vårafgrøde.
- *Til § 35, stk. 5:* DOF og Fugleværnsfonden skal bifalde, at græsning af miljøfokusområder er tilladt.
- *Til § 35, stk. 6:* DOF og Fugleværnsfonden har for så vidt ingen bemærkninger til artsvalget for efterafgrøder, men skal jf. bemærkningerne til § 33, stk. 1 nr. 5 anbefale, at der alene accepteres efterafgrøder, der kan etableres som udlæg i hovedafgrøden med henblik på at undgå jordbehandling i juli/august, hvor fødebehovet hos rovfugle og ugle som anført er stort, og hvor de af jordbehandlingen afledte reduktioner i smågnaverbestandene derfor vil være yderst uheldig.

Opretholdelse af permanente græsarealer

Til § 36: DOF og Fugleværnsfonden betragter som udgangspunkt bestemmelsen som en tom gestus, eftersom de permanente græsarealer i Natura 2000-områder, der sigtes til, allerede er omfattet af anmeldtepligten efter NBL's § 19 og i øvrigt i vid udstrækning allerede vil være beskyttet efter NBL's § 3. Det har været fremhævet på NaturErhvervstyrelsens hjemmeside, at bestemmelsen primært har til formål at understrege vigtigheden af, at græsarealerne bevares, men efter DOFs og Fugleværnsfondens opfattelse har det den præcis modsatte signalværdi f.s.v.a. græsarealer omfattet af undtagelsesbestemmelsen efter stk. 3 og permanente græsarealer uden for Natura 2000-områder, som ofte også er omfattet af NBL's § 3. Landbrugere, der råder over sådanne arealer, kunne få det indtryk, at disse så ikke er vigtige – og måske oven i købet kan omlægges eller opdyrkes lovligt.

DOF og Fugleværnsfonden skal i øvrigt bemærke, at de permanente græsarealer, der nu foreslås omfattet af forbuddet efter § 36, så ikke længere kan være omfattet af erstatningsreglerne efter NBL's § 19, da der jo ikke kan gives tilladelse til omlægning eller opdyrkning af disse – et forhold, der måske burde præciseres enten i denne bekendtgørelse eller i NBL.

Referenceandel

Til § 37: At vælge 2015 som referenceår er det samme som at opfordre landmændene til at omlægge permanente græsarealer i 2014 (hvor reduktions-tærsklen jo er langt mere lempelig end den nu foreslåede (nemlig 5 % mod som nu foreslået 3 %)).

Referenceåret bør være historisk (f.eks. 2014 eller tidligere).

Omlægningsforbud og reetablering af permanente græsarealer

Til § 38: Under hensyntagen til det voldsomme pres, permanente græsarealer allerede er underlagt, ser DOF og Fugleværnsfonden ingen grund til at afvente, at yderligere 3 % omlægges, inden der etableres en godkendelsesordning.

Afsluttende bemærkninger

DOF og Fugleværnsfonden bidrager meget gerne med yderligere oplysninger og uddybninger og ser i øvrigt frem til at bidrage aktivt til den forestående revision af Landdistriktsprogrammet, der vil kunne bygge oven på dette forslags bestemmelser vedr. faunaforbedrende foranstaltninger og miljøfokusområder – især da, hvis det som foreslået her i vores hørings svar indtænkes allerede nu.

Med venlig hilsen

Egon Østergaard

Martin Iversen

Formand for DOF

Formand for Fugleværnsfonden

Udpluk af Statsrevisorernes bemærkning af 17.09.14 til Rigsrevisionens Beretning om revisionen af EU-midler i Danmark i 2013 (og NaturErhvervstyrelsens ændrede praksis fra 2015)

Se Rigsrevisionens beretning og Statsrevisorernes bemærkning hertil her på Folketingets hjemmeside:

http://www.ft.dk/Statsrevisorerne/Nyheder/2014/09/~/_media/Statsrevisorerne/2014/Beretning%20om%20revisionen%20af%20EU-midler%20i%20Danmark%20i%202013.pdf.ashx

Statsrevisorerne noterer sig, "at kompleksiteten i de danske regler for græs- og naturarealer øger risikoen for underkendelser, fordi de indgår i Europa-Kommissionens kontrol af, om støttebetingelserne er opfyldt. Reglerne er så komplekse, at landmanden har svært ved at overholde dem, og kontrollen er vanskelig at udføre. Dette bemærkede Statsrevisorerne også, da de besigtigede de danske myndigheders EU-kontrol i april 2014. I den forbindelse noterede Statsrevisorerne sig, at komplekse EU-regler vanskeliggør en enkel og effektiv forvaltning, og at der både nationalt og i EU-regi bør ske forenklinger og være større fokus på effekten af EU-støttede projekter."

Statsrevisorerne støtter sig heri til nedenstående afsnit (pkt. 86-90 (p. 22 f.)) i Rigsrevisionens Beretning til Statsrevisorerne om revisionen af EU-midler i Danmark i 2013:

"86. De mange fejl på græsordningerne under LDP-ordningerne og artikel 68-ordningerne har NaturErhvervstyrelsen forklaret med, at landmændene har svært ved at overholde plejebestemmelserne for ordningerne, jf. boks 4.

BOKS 4. FORKLARING PÅ DEN HØJE OVERDEKLARATIONSPROCENT OG FEJLPROCENT PÅ DE FORSKELLIGE GRÆSORDNINGER UNDER LDP-ORDNINGERNE OG ARTIKEL 68-ORDNINGERNE

For at få støtte under græsordningerne skal plantematerialet slås, fx til høg, og fjernes, eller arealet skal være omfattet en drift med afgræsning i perioden 1. juni - 31. august i støtteåret. Derudover skal der på artikel 68-ordningerne mindst være 50 % af arealet, der består af bestemte græsplanter.

De konstaterede fejl hænger sammen med, at landmændene ofte foretager afgræsning med for få dyr i forhold til arealets størrelse. Hvis arealet er stort, og der vokser meget andet end græs, vælger dyrene kun at æde det bedste græs. Plantevækster som sivarter o.l. vil derfor brede sig. Ved et kontrolbesøg vil det betyde underkendelser på grund af manglende afgræsning af en del af det støtteberettigede areal. På artikel 68-arealerne kan kontrolløren fx vurdere, at arealet består af mindre end 50 % græsmarkplanter. I dette tilfælde underkendes hele arealet.

87. Gennemgangen af kontrolstatistikken viser således, at der for artikel 68-ordningerne og LDP-ordningerne er en meget høj fejlrate for den tilfældigt udvalgte stikprøve og dermed sandsynligvis også mange fejl hos de landmænd, der ikke er kontrolleret. Rigsrevisionen finder det ikke tilfredsstillende, at der er så store overdeklarationsprocenter og fejlprocenter, da det indikerer, at der udbetales uretmæssig støtte til landmænd, som ikke er kontrolleret

De danske regler er komplekse og svære at anvende for landmænd og kontrollører

88. Undersøgelsen viser, at Kommissionen ikke kun giver underkendelser på arealordninger på baggrund af EU's regler, men at det også skyldes, at Kommissionen skal vurdere, om de danske regler bliver overholdt, når disse indgår i støttebetingelserne. For EB-ordningen er de danske regler en udbygning og fortolkning af

EU's regler. De særlige danske krav for pleje af arealer under artikel 68-ordningerne og LDP-ordningerne er udformet for at bidrage til opfyldelsen af nationale politiske miljø- og naturmål i forbindelse med implementeringen af forskellige EU-direktiver. Derfor er der i de danske regler for støtte til græsarealer og naturarealer medtaget forskellige nationale natur- og miljøhensyn.

89. De gældende EU-regler for enkeltbetalingen definerer græsarealer (både permanent græs og græs i omdrift) som arealer, der anvendes til dyrkning af græs og andet grøntfoder. Dette har NaturErhvervstyrelsen fortolket som, at mindst 50 % af plantedækket på arealet skal bestå af græs og andet grøntfoder. Græs og andet grøntfoder er i EU's regler defineret som urteagtige planter, der er egnet til afgræsning, hø eller ensilage. I NaturErhvervstyrelsens vejledning om enkeltbetaling er der en liste over de planter, som ikke er omfattet af ovennævnte definition, og som derfor ikke må dominere på græsarealerne.

90. Af EU's regler fremgår det, at der skal foregå en landbrugsaktivitet på græsarealerne. NaturErhvervstyrelsen har udmøntet dette således, at der som minimum skal foretages slåning af plantedækket én gang årligt. Slåningen af græsarealerne kan erstattes af afgræsning med kreaturer. Foretager landmanden afgræsning af arealerne, skal de i henhold til de danske regler fremstå som plejede. Græsarealer accepteres som plejede, hvis plantedækket ikke er mere end 40 cm højt.

For artikel 68-ordningerne og LDP-ordningerne er der opstillet danske krav til plejebestemmelserne. For at få støtte under artikel 68-ordningerne skal landmanden opfylde betingelserne for at modtage enkeltbetaling. Derudover er der en række plejebestemmelser, fx krav til afgræsning, slåning eller brug af plantebeskyttelsesmidler, der skal overholdes. LDP-ordningerne til pleje af græs- og naturarealer kan kombineres med EB-ordningen, hvorfor EB-ordningens støttebetingelser ofte vil danne udgangspunkt for LDP-ordningerne. Under LDP-ordningerne er der også krav til pleje af arealerne, det kan fx være afgræsning med kreaturer, slåning af arealerne, gødningsforbrug og pleje af naturarealer.

For at forenkle reglerne og kontrollen og for at tage hensyn til arealer med højt naturindhold er der på LDP-ordningerne i 2013 indført mulighed for, at en landmand med tilsagn kan vælge, at arealerne skal afgræsses med mindst 1,5 kreaturer pr. hektar, i stedet for at arealerne skal fremstå med tæt og lavt plantedække.

Det er Rigsrevisionens vurdering, at en væsentlig årsag til de høje fejlratere på ordninger for græs- og naturarealer er kompleksiteten i de danske regler. Rigsrevisionen finder, at det kan være vanskeligt for både landmænd og kontrollører at anvende de danske regler som følge af kompleksiteten. Dermed er det Rigsrevisionens vurdering, at en forenkling af de danske regler omkring plejebetingelser kan gøre det lettere for både landmænd og kontrollører at anvende og overholde reglerne. Det er dog væsentligt, at en forenkling af reglerne tager hensyn til de særlige danske målsætninger om natur- og miljøhensyn."

NaturErhvervstyrelsen på forkant:

Allerede inden Statsrevisorerne fremsatte deres bemærkninger i september 2014, havde NaturErhvervstyrelsen tilkendegivet, at den ville ændre på vilkårene for tildeling af græsningsstøtte, således i nedenstående nyhed på styrelsens hjemmeside den 19.05.14 under overskriften 'Slut med at tælle lysesiv i 2015':

"I 2015 er det slut med, at NaturErhvervstyrelsens kontrollører skal tælle lysesiv og tidsler på græsarealer, hvor man søger om EU-arealstøtte. Det er resultatet af en langvarig drøftelse mellem landbruget, Naturstyrelsen og NaturErhvervstyrelsen.

Til og med 2014 anvender NaturErhvervstyrelsen en liste over plantearter, som ikke må dominere på arealer, hvor man søger Enkeltbetaling. Den liste afskaffes, når Grundbetalingen indføres i 2015. Alle arter af græs, grøntfoder og naturligt forekommende urter er derfor tilladte på støtteberettigede arealer, også fx lysesiv, brændenælder, tidsler mv.

"Jeg er meget tilfreds med, at vi får en forenkling på dette område, for reglerne er meget komplekse. Vi kan forhåbentlig få en større forståelse mellem os og landmændene, når vi ikke skal gå så meget i detaljer i kontrollen," siger EU-direktør Sarah Børner.

Der må stadig kun være begrænsede arealer med træer, buske og andre vedagtige planter, herunder lyng, på støtteberettigede arealer.

Krav om slåning eller afgræsning hvert år

I Grundbetalingen bliver det en støttebetingelse, at græsarealer hvert år skal slås eller afgræsses. Dette krav findes allerede i den nuværende Enkeltbetaling, men som et GLM-krav.

Når den nuværende regel bliver ophævet, vil det kun være græsarealer, der søges støtte til, som skal plejes med slåning eller afgræsning. I den nuværende Enkeltbetaling gælder reglen for alle landbrugsarealer, uanset om der bliver søgt støtte til dem eller ej.

Hvis man som landmand ikke er sikker på, at man kan sørge for slåning eller afgræsning, kan man derfor vælge ikke at søge støtte for marken."

Se hele nyheden her: <http://naturerhverv.dk/nyheder-og-presse/nyheder/nyhed/nyhed/slut-med-at-taelle-lysesiv-i-2015/>

DOFs høringssvar af 19.12.14 på udkast til bekendtgørelse om støtte til pleje af græs- og naturarealer

NaturErhvervstyrelsen
Center for Landbrug, Bæredygtighed
Nyropsgade 30
1780 København V

e-mail baeredygtighed@naturerhverv.dk (udelukkende fremsendt pr. mail)

19. december 2014

HW/-

DOFs høringssvar vedr. Høringsudkast af 3. december 2014 til Bekendtgørelse om tilskud til pleje af græs- og naturarealer

DOF har med interesse modtaget og læst høringsmaterialet vedr. ovenstående udkast til bekendtgørelse om tilskud til pleje af græs- og naturarealer.

Pleje af græs- og naturarealer er af overordentlig stor betydning for engfuglearterne, der for alle arters vedkommende er i markant tilbagegang i Danmark. Natur- og Landbrugskommissionen og siden NaturErhvervstyrelsen konstaterer i det nu godkendte Landdistriktsprogram at:

- Arealet med plejekrævende halvkulturarealer (eksklusive heder) udgør 244.300 ha.
- Arealet er fordelt på 122.500 lokaliteter med en gennemsnitsstørrelse på 2,8 ha
- 85 % af de plejekrævende arealer er under 5 ha
- Men mange kan samles gennem samdrift eller jordfordeling – f.eks. kan andelen af lokaliteter på <1ha gennem samdrift reduceres fra 52 % til 26 % af det samlede antal forekomster.

Der ligger således en kolossal plejemæssig udfordring, ikke mindst når henses til det stadig faldende antal kreaturer, der sættes på græs.

Et hvert initiativ, der kan fremme landmændenes interesse i at afgræsse eller tage slet på disse mange hektarer, hilses derfor velkomment. Især i samspillet med det af regeringen foreslåede gødskningsforbud på § 3-arealer, som DOF hilser velkomment, er det vigtigt at tilvejebringe økonomisk fordelagtige vilkår for landmænd, så de i stedet for intensiv drift af græs- og naturarealer kan få et acceptabelt dækningsbidrag gennem pleje af de samme arealer i stedet.

DOF hilser derfor på engfuglenes vegne velkomment, at betingelserne for tilskud er blevet mere fleksible, herunder at landmanden f.s.v.a. tilskud til græsning selv kan vælge mellem, om den enkelte mark skal være omfattet af betingelserne vedrørende synligt afgræsset eller betingelserne vedrørende fast græsningstryk (§ 13, stk. 1, Nr. 2 litra a og b).

Hvad angår fast græsningstryk bemærker DOF sig især at:

- for det første er kravet nedsat fra 1,5 til 1,2 storkreatur (§ 13, stk. 1, Nr. 2, litra b),
- for det andet, at antallet af storkreaturer pr. ha opgøres på grundlag af det areal, der faktisk *kan* afgræsses inden for indhegningen (§ 13, stk. 1 Nr. 2 litra b, jf. § 13, stk. 3 Nr. 1 og ikke mindst NaturErhvervstyrelsens udaterede orienteringsnotat i høringsmaterialet), og
- for det tredje, at der kan fastsættes et mindre græsningstryk på betingelse af, at NaturErhvervstyrelsen vurderer, at ændringen er til fordel for naturen, og at NaturErhvervstyrelsen

har modtaget en ansøgning herom senest den dag, hvor fristen for indgivelse af Fællesskema udløber i det kalenderår, hvor det pågældende tilsagnsår udløber (§ 13, stk. 1 Nr. 2 litra b, jf. § 13, stk. 4).

Denne øgede fleksibilitet vil utvivlsomt komme engfuglene til gode, men til sidste bullet skal DOF dog bemærke, at det ville være hensigtsmæssigt, om den ansvarlige naturbeskyttelsesmyndighed blev adspurgt (evt. ved påtegning af ansøgningen), idet det foreslås, at vedtagne naturplaner for Natura 2000-områder pr. automatik burde være tilstrækkeligt argument for ændret græsningsspraksis.

Hvis det således for et konkret område er fastslået, at udpegningsgrundlaget for det pågældende areal ville nyde fremme/ville kunne opnå gunstig bevaringsstatus ved en given driftsform, herunder bestemte udbindingstidspunkter og foldstyringsprogrammer, så burde dette pr. automatik udløse dispensation fra kravet om græsningstryk og ikke mindst græsningsterminer. Ved at lægge naturplanerne til grund, vil man sikre, at de afvejninger af botaniske hensyn overfor hensynene til fuglenes ynglesucces og andre naturbeskyttelseshensyn, som de kompetente fredningsmyndigheder har foretaget, vil blive tilgodeset.

Der kunne savnes en tilsvarende fleksibilitet f.s.v.a. betingelserne for opfyldelse af 'synligt afgræsset' – eksempelvis hvis en vedtagen naturplan påpeger behov for helårsgræsning, og der derfor er et egentligt behov for, at der henstår ugræsset plantedække også efter 15. september. Derudover hilser DOF den mere fleksible tolkning af 'synligt afgræsset' velkomment.

Tilsvarende hvad angår terminerne for slæt, så kunne en øget fleksibilitet også her være ønskelig, således at det er naturplaner, der definerer de optimale tidspunkter for slæt. Hvor sådanne planer beskriver sene slættidspunkter (f.eks. af hensyn til engsnarre), kunne det overvejes at indføre en højere tilskudstakst, eftersom foderværdien falder.

Prioriterings-mekanismerne

DOF så selvfølgelig allerhelst, at der ikke burde være behov for at prioritere denne ekstremt vigtige indsats.

DOF noterer sig i den forbindelse, at et flertal i Folketinget med Regeringen i spidsen har besluttet at overføre 150 mio. DKK fra naturpleje til vækstprogrammer i den resterende del af det tidligere Landdistriktsprogram (et beløb, der med de foreslåede tilskudsstørrelser ville kunne have sikret slæt på 176.500 ud af de 244.000 plejekrævende ha græs- og naturarealer - eller med andre ord tæt på ¾ af arealet!). DOF nærer selvfølgelig berettiget forventning om, at et tilsvarende beløb vil blive allokeret den modsatte vej som kompensation i det nye LDP, hvorfor prioriteringsbehovet forhåbentlig bliver langt, langt mindre påtrængende. I modsat fald skal DOF opfordre til, at regeringen benytter sig af den resterende modulationsadgang op til de mulige 15 %, således at plejehovene kan honoreres.

DOF hæfter sig i den forbindelse især ved EU-Kommissionens kritik af det nu godkendte LDP for at mangle en indsats for biodiversiteten i det intensivt drevne landbrugsland. Med den foreslåede prioritering af tilskuddene vil det jo især være græs- og naturarealer i netop disse områder, der vil komme til kort, og Kommissionens kritik kunne imødekommes ved at sikre tilstrækkelige midler til at også græs- og naturarealer uden for de særlige Natura 2000-arealer og HNV-arealer uden høj score kan opnå støtte.

Når dette er sagt, er DOF overordnet set enig i, at dersom der *skal* ske en prioritering (grundet utilstrækkelige midler), så er det rigtigt som foreslået at målrette indsatsen mod de arealer, som har den højeste naturværdi, og hvor man derfor vil få mest for pengene.

DOF har dog to konkrete indvendinger mod kriterierne for udpegning af de højest prioriterede arealer:

De særlige Natura 2000-arealer:

Det ville være ønskeligt, om kriterierne for udpegningen af disse var mere transparente. Det er således ikke

muligt nogetsteds at se, på hvilket grundlag afgrænsningen har fundet sted, og det er derfor ikke muligt for DOF at gennemskue, om der f.eks. er inddraget de nødvendige hensyn til de mest plejekrævende engfuglearter. Umiddelbart ser det ud som om de vigtigste engfuglelokaliteter er omfattet, men det er en uoverkommelig opgave at vurdere, om de alle er med. Derfor en stille bøn om større gennemsigtighed og om mulighed for faglig, videnskabeligt baseret drøftelse af kriterierne.

HVN-arealer med høj score (minimum 5)

DOF har forstået det sådan, at mens fugleforekomster i første omgang ikke indgik i udpegningsgrundlaget for HVN-arealer, så er - eller vil snarest - også forekomsten af nationalt rødlistede fuglearter blive inddraget i vurderingen af de enkelte arealers score.

Det er selvfølgelig et fremskridt, men DOF stiller sig uforstående overfor, hvorfor dette plejeinstrument, der har til formål at opfylde DK's forpligtelser i f.t. EU's naturbeskyttelsesdirektiver, herunder Fuglebeskyttelsesdirektivet, ikke medtager alle Bilag I-arter fra Fuglebeskyttelsesdirektivet i sit vurderingsgrundlag.

Med en nylig programudvikling af DOFs kvalitetssikrede fugleregistrerings-base (DOF-basen) er det nu muligt at levere data med koordinater for registrerede yngleforekomster af bl.a. alle Bilag I-arterne, og disse burde som minimum indarbejdes i HVN-grundlaget.

Derudover burde – når henses til engfuglearternes generelle tilbagegang – efter DOFs opfattelse også arter som vibe, rødben, dobbeltbekkasin, bynkefugl og gul vipstjert medtages.

DOF skal i øvrigt foreslå det overvejet, om ikke man på sigt burde overgå til blot én, national klassificerings-base, og skal i den forbindelse pege på det nye bio-scorekort, som er udviklet i forbindelse med naturplan Danmark, og hvor især det kort-lag, der hedder 'lokalitetsprioritering' efter DOFs opfattelse vel burde kunne erstatte HVN-kortene (?) og dermed begrænse behovet for sideløbende ajourføring af flere baser. Også dette kortlag bør så selvfølgelig have alle Bilag I-arter og de øvrige engarter med som scoringsgrundlag.

Endelig skal DOF anbefale, at betingelsen om en bestemt minimums-score (5) fjernes, da den alene må have til formål, at den skal begrænse antallet af ansøgninger.

Dersom den samlede bevilling til plejeforanstaltninger øges (som DOF forudsætter), og det dermed bliver muligt at dække et større antal ansøgninger, vil det være en uheldig begrænsning, hvis græs- og naturarealer med en score under 5 pr. automatik ikke kan komme i betragtning. Prioriteringsmekanismen vil jo under alle omstændigheder sikre, at det er arealer med den højeste score, der begunstiges først.

Også plads til yderligere plejetiltag

Som annonceret på Landdistriktsudvalgets møde den 12. december 2015 ser DOF frem til inden jul at kunne fremsende et forslag til, hvordan den forestående revision af LDP i større udstrækning kan tage højde også for biodiversiteten/naturindholdet i den intensivt drevne del af landbrugslandskabet. Her foreslår vi – ud over øgede allokeringer til pleje af græs- og naturarealer – også allokering af midler til kompensering for tab i dækningsbidrag som følge af etablering af faunaforbedrende foranstaltninger i agerlandet. Sådanne tiltag skal bringes i samspil med plejetiltagene efter denne bekendtgørelse.

DOF stiller sig gerne til rådighed med yderligere oplysninger.

Med venlig hilsen

Henrik Wejdling

Medlem af DOFs Hovedbestyrelse